

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XXIII. ÉVFOLYAM 2012. 4. (594.) SZÁM — FEBRUÁR 25.

ára 2 lej

Diskay Lenke: Sárkányölő

- Bogdán László – Vaszilij Bogdanov versei
- Sigmond István: Molekulák 22.
- Lászlóffy Csaba: Francia hármas
- Láng Orsolya: Belenagyítás a testbe
- Karácsonyi Zsolt: Edzés Ibsennel
- A NAGY KILOMETRIK

PAPP ATTILA ZSOLT

Csoportkép, királlyal

SZ. B.-nek, a Köztársaság margójára

*E képről lemaradni bűn és vétek,
az idő alkalmas a villogásra,
ha érdekek és érvek összeérnek.*

*Az asztalon egy elfeledett térkép,
kiterítve a felséges kezeknek,
az abroszon; s e könnyű délutánon
az úrvendégek éppen erről esznek.*

*A tömeg vonzása: egy újhullám ez,
a levegőben szecessziós éthosz.
Így mulat a republika népe,
és minden suttogást hall, mit a szél hoz,
s bár vonzza őt a királyi teríték,
ha beugró van, nem fizetne érte.*

*Csoportkép jó: a sorok összezárnak,
a rangjavesztett főúri sereglet
s a rangot felfedező proletárhad
szétnyílna a régen várt királynak.*

*A létszám teljes, csak a trón üres ma –
a leporolt, még mindig kedves díszlet
emlékeztet csak egy régi napra.*

*Ha nem így lenne, ki kéne találni:
a király helye sosem éppen ott van,
hol csoportképre gyűl össze a század,
egy másik kontinensen vagy a Holdban*

*várakozik ő, s a folytonos hiány
idézik meg egy természet szerinti,
láthatatlan és új monarchiát.*

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között.
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKONT.

BOGDÁN LÁSZLÓ

Vaszilij Bogdanov: Versek az ötvenes évekből

Pétervári este

Frakkjaink a molyok már belepték.
Penészednek fehér ingmelleink.
Rémálommá zülkenek az esték.
Sikátorokban kóválygok megint.

Patkányok surrognak lábam körül.
Hátam mögött feltűnik az árnyék.
A rakparton vak koldus hegedül.
Tovább baktatok. Mégis kire várnék?

Kurvák vihognak. Belém karolnak.
Ellököm őket. Szitok, hacacaré,
követ. Udvara van a teliholdnak.
Cigarettát kér egy vén cigányné.

Nézem a Névát. Lomhán fut tova.
Utolér az árnyék és igazoltat.
Menni kéne, de nincsen már hova.
Vig kurváink fürgén eliszkolnak.

Nézem az arcot a plakátokon,
tekintete baljósan követ.
Sötétbe süppedő bérházakon,
holdfény rajzolta kérdőjelek.

Középkori metszet I.

Mongol hordák fenyegetik a várost,
a vladimiri nagyfejedelem
gondterhelt, összegyűjti hadait
kivonul a falak elé, a síkra.
Meggondolnak a harangok. A nép
a katedrális előtt gyülekezik.
Felhők mögé vész a nap. Alkonyul.
Segít-e rajtunk, megment-e az Isten?

Egy zarándok lép elő, átkozódik.
Egy elárvult ló hosszasan nyerít.
Tüzes nyilak jelennek meg az égen.
Menekülni kéne, de nincs hova.
Lidércfény villog a mezők felett,
hallani a tatárok üvöltését.
A rettenet lázában fuldokolva
zokognak fel a riadt asszonyok.
Évszázadokra ránk sötétedik.

Középkori metszet II.

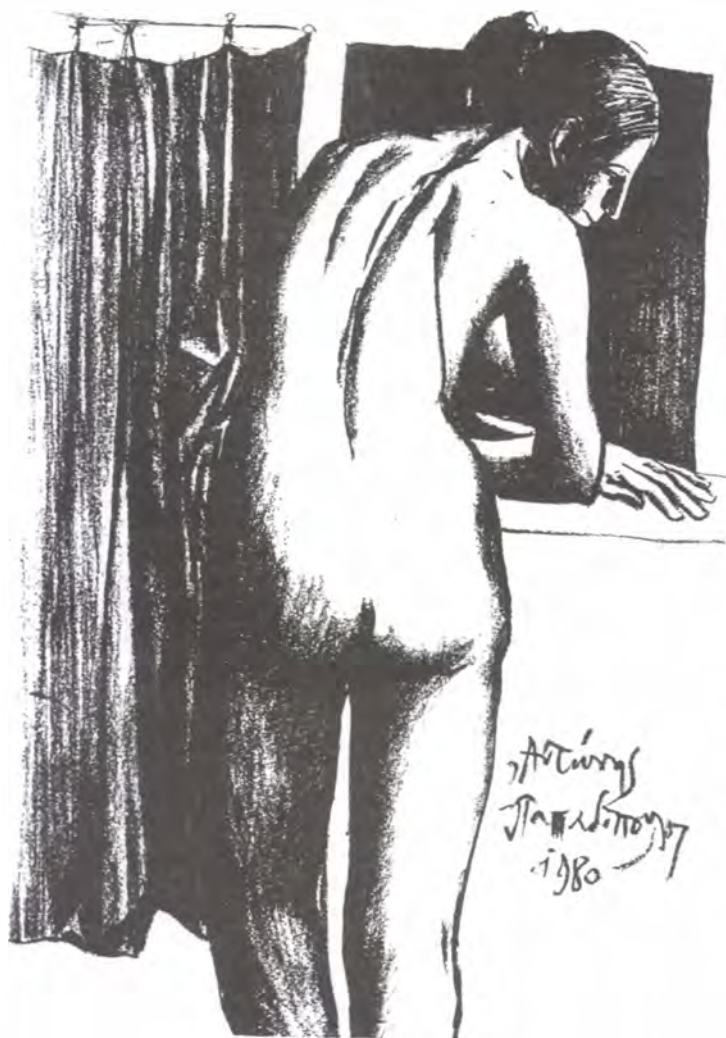
képzelt miniatúra

Rettegett Iván, a kép előterében,
Körötte bojárok, vörösben és kékben.
Hímezett kaftánjuk seperi a földet,
csacsi hasuk előredülled.
Rengő szakállas malacpofák,
tőlük nem várhatsz sose csodát.
A cár körül regnálnak egyre,
áhítóván újabb kegyekre.
Lábuknál kutyák marakodnak,
néha nekik egy csontot dobnak.
Ebek a fényben kinyújtózva,
vetik rá magukat a koncra.
Koldusok jönnek, csonka, bonkák,
rengő fehér szakállú pópák,
barna köpenyes zarándokok,
marcipán, kvasz, halárusok,
nyavalyatörős szent bolondkák,
a középkori Oroszország.
A kavargó forgatagban
egy-egy színes szoknya is villan.
Kalmár kínálja portékáját.
arany gyűrűt, láncot és násfát.
Svéd lovagok udvarlanak,

a cár körül, némán rajzanak
közöttük tatár hercegek,
aranyos kaftánjuk remeg.
Mögöttük csipkés várfalak,
tornyok, paloták hullámzanak.
Templomok hagymakupoláin
napfény törik meg szendén, játszin,
ámuldozó szemekbe villan,
vándorpiktör vásznán megcsillan.
Állványát rég felállította,
gyorsan pingál az istenadta,
Mária, kisedével karján,
feje fölött dereng szivárvány,
s a játszi fények lassúdan, szépen,
megállapodnak a szemében.
S a kései miniatúra,
méltó, jeles keretbe fogja.
Aranyos indák, csipkék, lombok,
díszítik fel a horizontot.
Eget és földet egymásba játssza
a miniatúra ornamentikája.
A lágyan kékelő egekben,
koszorús, sugárzó fényekben,
feltűnedeznek már a szentek,
nézik a tülekedő népet,
sorsuk elől menekülőket,
de meg nem is segítik őket.

A bronzlovas elindul

Egy fakó férfi a fényből
nyakát behúzza eloson.
Strichelő lány szólítja le,
de nem figyel rá, menekül.
Kába rendőr néz utána,
sípjába fúj. Gyanús lehet.
Felvonít egy kóbor kutya.
Összebújnak a rakparton
didergő szerelmespárok,
lombok között a verebek.
Zisz teherkocsi pöfög el,
gázszaggal telik meg az utca,
ficánkoló lovaikon,
feltűnnek a gárdatisztek.
Fekete Pobeda fékez,
a sofőr nem hisz a szemének,
hosszú fehér ruhás dámák,
szállnak ki egy zöld batárból.
Vörös lampionként a hold,
úszik a Ladoga fölött.
Pétervár álomba zuhan
és megmozdul a bronzlovas.
Felemelkedik nyergében,
megsarkantyúzza bronzlovát,
a kövezeten dübörögve,
indul a Mars mező felé.
Fejetlen lovasok kísérik.
Testetlen marcona árnyak.
A fakó férfi látja őket,
keresztet vet és megremeg.

Andonisz Papadopoulos grafikái

Egy éj a szovjet vonaton

A hodályban füst. Padok nincsenek. Az ablakok becsukva. Ki sem lehetne nyitani őket. Egy öregasszony, vaskályhán döblecet süt. Többen énekelnek. Két lányt két katona fogdos a sarokban. Viharásznak. Jönnek a toladó anasa árusok. Minden ugyanaz. Jön a a kalauz. Ő a halál, de nem a megszokott jelmezben – csontváz, kasza, koponya –, de azért felismerem. Rávigyorgok. „Ne mind simlizzen, Mister Bogdanov. Tudjuk mi jól, hogy ki maga. Minket nem ver át, mi nem vagyunk a szovjet írók szövetsége, kágébések sem vagyunk. Bolsevikek sem. Bennünket nem csap be. Az ön ideje eljött? Vagy nem jött el? Tulajdonképpen nem érdekes. Hova a fenébe utazik? Ki elől menekül megint? Jegye van? Egy másodpercre megáll a vonat. Még leszállhat. Azt ajánlom, tűzzön el! Majd eljövök és szolítom, ha kell, efelől nyugodt lehet!” Átfurakodok az ajtó közelében veszekedő tatárok között, ha nehezen, csikorogva is, de kinyílik az ajtó, mély lélegzetet veszek és leugrom. Egy idegen állomás homályos peronján nézelődök. Vajon hol vagyok? Hova kerültem? A vonat, rájöttem már, Szibériából ismerős. Csak akkor az első osztályú Pullmann kocsiban bámultam a levágott fejeket, a plüss üléseken, miközben Léna és Tanya szomorúan integettek, a málnabokrok közül, s amikor már harmadszor mentem el mellettük, rádöbbsentem,

a kísértet vonat körbe – körbejár! Most viszont elzúg mellettem, még látom a szalutáló kalauzt. Fogalmam sincs, hol vagyok? Lehajtott fejjel indulok a sötét állomásépület felé, csak találok valakit, vagy legalább menetrendet, megtudhatom végre hogy hol vagyok? mikor jön a legközelebbi vonat? De az ajtó zárva van. Menetrend nincs. Megfordulok a metsző szélben. Hova? Merre? És váratlanul meghallom a szirének énekét.

Kerti mulatság

Malevics festményének rejtelmek

Sokat nem tévővázol és belépsz majd a képbe, a kisméretű festmény kitáguló terébe. És megnézed közelről a napernyős hölgy arcát. Félrészig kötekedők közelítenek hozzád. A kövér úr mögé bújsz és ők nem vesznek észre. Duhaj nótázásuknak soha nem lehet vége. Most két labdázó kislány szemel ki játszótársnak. Pattog a piros labda, órák óta labdáznak. Őket is kikerülöd, közelítesz a hölgyhöz. Elváltasz néhány színfolt, néhány hiányzó sorköz. Forgatva napernyőjét feléd bámul kacéran. Elviheted-e innen? Ez a kert vajon hol van? A szűrő ellenfényben villog vörös ruhája. Felsikolt és előlép. A két karját kitarja. Nem ismeritek egymást. Kissé túlzásnak tartod. De dühtől vonaglik meg s veresedik az arcod, hiszen nem neked örül. Előtte áll egy férfi. Magas, szőke atléta. Meghajol s táncra kéri. Eloldalsz és akkor veszed észre a fickót, mindenkinek háttal áll, mint aki odapiszkolt. Mint ki valamit titkol? De mégis mit csinálhat? Mindenki feléje néz. Undor, düh és utálat az arcokon. Titokban vizez a senkiházi? Mi lesz a vége? Rejtély! Már nem tudod kívánni. Hullámszik a zöld festmény. El kell távozni innen. Látod az ecsetet is, néhány figurát elken. És ész nélkül menekülsz, a kép előteréből. Néhány részeg, akár a tekebábuk, most feldől. S mielőtt eltüntetne Malevics bőséges ecsetje, kimenekülsz a kertből, s reád zuhan az este.

A fenti versek nem szerepeltek az ötvenes évek írási tartalmazó füzetekben, egy borítékból kerültek elő gépelt és javított másodpéldányaik. Nagyapa talán egy folyóiratnak küldte volna el az első példányokat? Ki tudja? Mindenesetre nem közölték. A Pétervári este és A bronzlovass elindul, hangulatában idézi a rettegés éveit. Az Egy éj a szovjet vonaton kitágítja a bizarr látomást, míg a Középkori metszet két verse az orosz miniatűrök iránti érdeklődését tükrözi. A Malevics-kép alá írt vers ifjúkori barátja híres festményét támasztja fel, párizsi éve során nagyon közeli kapcsolatban állottak, Malevics illusztrálta nagyapám első verseskönyveit, az Űvegvilágot, az Árnyak délutánját, A fúriákat. A festményt egy moszkvai útja során, az özvegyet meglátogatva nézhette meg újra közelről, s elragadta. – Tatjana Bogdanova

POMOGÁTS BÉLA

Bodor Ádám köszöntése

Vannak írók, akik olvastán már néhány mondat után meg tudjuk nevezni a szerzőt: a történetben szereplő helyszínek, események, mi több, a szereplők neve és természetesen a cselekmény bonyolítása és még inkább ennek a cselekménynek az atmoszférája félreérthetetlenül eligazítja az olvasót a szerző személye felől. Ilyen író volt a múltban Jókai Mór, a huszadik században Krúdy Gyula, Szentkuthy Miklós vagy Mészöly Miklós, kortársaink közül Esterházy Péter, Nádas Péter és Krasznahorkai László – és természetesen Bodor Ádám, akinek történetei, emberalakjai és főként írásainak atmoszférája összetéveszthetetlen: világa személyes világ, mondhatnám így is: egyéni mítosz a közép-európai történelem, társadalom és kultúra személyes tapasztalatokra épített mítosza.

Az Erdélyben élő vagy ott jártas olvasó többé-kevésbé ismerősként mozog Bodor Ádám világában, ismerősek számára a színterek: az átalakulóban lévő régi városok, a havasok alatt megbúvó apró falvak, ismerősek az emberek, akik köznapai gondjaik szorításában próbálják valahogy elviselhetővé tenni sorsukat, aztán ha kibuggyan belőlük a szó, furcsa emberi drámákat világítanak meg az érdeklődő előtt. Ezek a kisebb és nagyobb drámák alkotják a novellák tárgyi anyagát, nem egyszer groteszk konfliktusait, amelyeket az író tömör és ötletes előadásmódja olykor még fel is erősít, képtelen helyzeteket teremtve, a közép-európai „abszurd” irodalom hagyományai szerint. Az elbeszélő hang tárgyilagos nyugalmát és a párbeszéd mozgalmas realizmusát ezek a váratlanul fellépő groteszk fordulatok teszik félreérthetetlenül közép-európaivá.

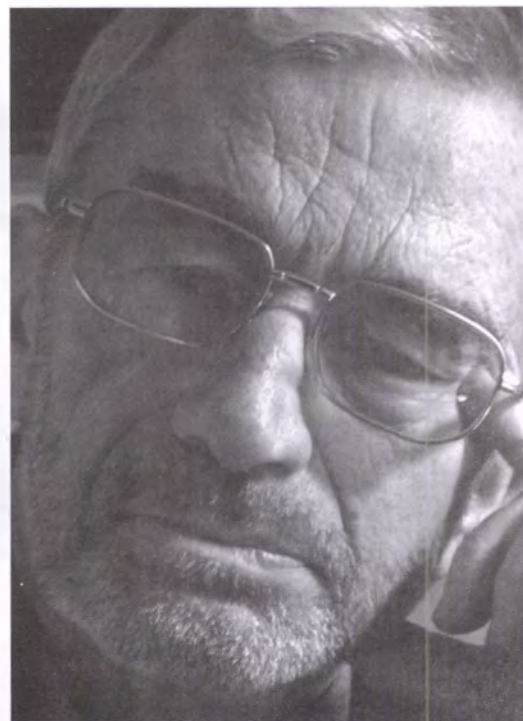
Bodor Ádám történetei mindig pontosan megrajzolt térben játszódnak, szereplőit néhány vonással is plasztikusan ábrázolja, párbeszédei olyanok, mintha az utcán, a piacon, a hivatalban leste volna el őket, az alakot öltő cselekmény mégis nehezen megfoghatóan bizonyul, legalábbis a novellaolvasás hagyományos módszereivel. A kronológiai rendre, analitikus lélektanra, drámai kompozícióra épülő klasszikus novellaformát a cselekmény különös sűrítése, a pusztán jelzésekre szorító jellemzés váltotta fel, a történet végső kifejtését az olvasó csak sejtetheti. Az abszurdba hajló groteszk történeteknek inkább atmoszférája igazít el bennünket az író szándéka, mondanivalója felől, mint cselekménye, környezetrajza és dialógusai.

Az elbeszélések írója érzékelhetően személyes tapasztalatokról beszél, mindazonáltal nem marad meg a személyes élmények körében, „hőseit”, pontosabban esendő alakjait többnyire jelzésszerű, absztrakt térben helyezi el. Ezek az emberek sohasem maguk irányítják sorsukat, mindig kiszolgáltatottak körülményeiknek, magának a történelemnek és a

hatalomnak, pontosabban mások önzésének vagy rosszindulatának. Epikai absztrakciója mégis más, mint a nyugat-európai abszurd irodalomé: nem az emberi lét képtelenségét próbálja igazolni, inkább a társadalomban és történelemben terjedő erőszakot, ésszerűtlenséget, a kártékony mítoszokat leplezi le. A közép-európai „abszurd” irodalom tulajdonsága ez, a magyar Örkény István, az ugyancsak erdélyi Páskándi Géza, a lengyel Slawomir Mrožek, a cseh Bohumil Hrabal, a román Marin Sorescu műveiből ismerős; ezek az írók nem az emberi lét tulajdonságának tekintik a képtelenséget, hanem az emberi történelem bűnös kisiklásának, amelyet a hatalmi érdek, az uralomvágy és a fékezhetetlen erőszak okoz. Ennek a közép-európai abszurdnak a képviselője Bodor Ádám is, midőn kiszolgáltatott hőseiről groteszk képet ad és szerencsétlen hanyattatásaikat nyomon követi.

Bodor Ádámnak talán legismertebb regénye a két évtizede közre adott *Sinistra körzet*, a legtömörebb művészi sűrítéssel, úgyszólván „Dichtunggal”, azaz „költészettel” talán ez ábrázolja a kelet-közép-európai zsarnokságoknak azt a nyomasztó világát, amelybe magának az írónak is meg kellett merülnie, és amelyet mi, olvasói, már az idősebbek is jól ismerünk. A *Sinistra körzet* nyomasztó világa a huszadik század nagy politikai ellen-utópiáinak rokona. Azoknak a kasszandrai jóslatoknak vagy éppen tapasztalati tényekre épülő szorongásos vízióknak, amelyek a diktatórikus társadalmak veszedelmeire hívták fel a figyelmet. A kiszolgáltatottságra, az elidegenedésre, a törvényekkel nem szabályozott totalitárius hatalom irracionális következményeire. Kafka *Kastély*a, Huxley *Szép új világa* vagy Orwell 1984-e voltak ilyenek vagy éppen a mi irodalmunkban Szathmári Sándor *Kazochiniája*, Déry Tibor *G. A. úr X-ben-je*, Karinthy Ferenc *Epepéje*. Mindegyik a totalitárius társadalmakat (a fasizmust és a kommunizmust) jelezte előre és leplezte le. Bodor Ádám *Sinistra körzete* sok tekintetben hasonlít hozzájuk, leginkább abban, hogy ez is a teljesen hitelenek tetsző, apró valóságmozzanatok egymásra halmozása által hozta létre a szorongató irrealitás súlyos légkörét. Ezt a légkört tették azután még nyomasztóbbá a regény szürreális motívumai, például Borcan ezredes bőrből készült esernyője, amely gazdájának váratlan kimúlása után éjszakánként mint súlyos denevér szálldos Dobrin City sötét egén. Vagy a kegyetlenség módoszatai, az erőszakos halál rafinált változatai: a történet egyik hőst bedeszálják, nehogy továbbadja a kórt, egy másik szereplő karóba húzza magát, másokat felgyújtanak.

A *Sinistra körzet* mégis más, mint Kafka mítikus vagy Orwell racionalizált antiutópiája. Mondhatnám, jellegzetesen romániai, pontosabban Ceaușescu-korabeli. Mindezt nem pusztán a

Szűts Miklós fotója

regényszereplők által viselt román, ukrán, magyar nevek (csupán néhány példát idézek fel: Puju Borcan, Elvira Spiridon, Aranka Westin, Izolda Mavrodin, Béla Bundașian, Nikifor Tescovina, Cernelia Illafeld és így tovább) teszik, nem is a geográfiai körülmények színhelye: a Kárpátok hegyei, a Tisza, a ruszin határ, hanem elsősorban a regény által felidézett atmoszféra, társadalmi légkör és politikai szokásrendszer. Erre a világra nem a kirívó kegyetlenségek, nem a tobzódó erőszak a jellemző, nem is a titokzatosság vagy a rafinéria. Inkább a primitívség, az általános sivárság és borúság, a lélekölő unalom, az, hogy mindenki, nemcsak a száműzöttek és az őslakosok, hanem a foglárók, a hegyivadászok, a „gúnároknak” nevezett civil fogdmegek, sőt az ezredesek is csupán vegetálnak, méghozzá az emberi létezés alsó szintjén. Igazi emberi élet, értelmes munka, valamicske halovány remény itt nem jut senkinek. Bodor Ádám regénye (elbeszélésfüzére) így vált egy térben és időben meghatározható kelet-közép-európai rémálommá: a Ceaușescu-féle kommunista diktatúra nagyszabású és hitelen epikus metaforájává. Metaforává, amelynek érvényességét a romániai diktatúra csúfos bukása sem szüntette meg.

A *Sinistra körzet* mint emberi létállapot emléke bizony itt van bennünk, és, valljuk meg, ennek a létállapotnak a nyomaira olykor még ráismerhetünk a körötünk élő világban is. Bodor Ádám ugyanis nem egyszerűen „történelmi regényt” írt, nem a közelmúlt históriáját örökítette meg, hanem az emberi lélek és társadalom hiteles és művészi ábrázolását adta. Ezért köszönhetjük őt tisztelettel és barátsággal ezen a szép ünnepen.

(Elhangzott a Petőfi Irodalmi Múzeumban, abból az alkalomból, hogy Bodor Ádám átvette a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Babits Mihály-díját.)

POTOZKY LÁSZLÓ

Egypercesek

Szerencsék

Elkapta a szélvész a nejlonzsákot, és felröpítette a magasba. Játszadozott vele egy darabig, aztán a város fölé sodorta, és ráakasztotta egy antennára. A nejlonzsák zizegve lobogott a tömbház tetején.

– Ki gondolta volna, hogy valaha ekora szerencse ér, hogy belőlem, akiben trágyát tartottak, zászló válik egyszer? – gondolta a nejlonzsák.

Aztán újabb szélroham kerekedett, és olyan erősen megrázta, hogy egy beleragadt trágyadarabka, nem nagyobb, mint egy porszem, kihullott egyik ráncából.

Épp arra járt egy lány, és épp akkor pillantott fel az égre, amikor a rögcseke aláhullt. Bele is esett a szemébe.

– Nahát, hogy én, aki egy disznótól származom és a fekete föld táplálására szántak, ilyen szerencsés legyek, hogy egy szem tükrében fürödjem! – ujjongott a trágyarög.

A lány szeme könnyezni kezdett. Egyik könnycsepp hirtelen elengedte a szempilát, melybe kapaszkodott, és végigszánkázott a lány arcán, egészen az ajkakig. A lány akaratlanul beszippantotta és lenyelte.

– Sosem gondoltam volna, hogy én, ki az emberek bánatát hordozom, egyszer valaki szomját oltsam! – áradozott a könnycsepp.

A lány szeme csúnyán elfertőződött. A szemészeten kimosták, bekötözték, kenőcsöt írtak fel rá. A lány elhagyta a kórházat, és kötését takargatva indult el az utcán.

– Csak én lehetek ilyen szerencsétlen, hogy pont az esküvőm előtti napon gyulad be a szemem! – dühöngött útban a gyógyszerész felé.

A bilifejű

Jól ismerem annak a fájdalmát, aki egyedül megy haza. Mint az a fiú, ott, az út túloldalán. Körülötte hármás, négyes csoportok foglalják le szélkében a járdát, egyedül mellette tudnak gond nélkül elférni a zsörtölődő járókelők, akik nem értik, hogyan lehetnek ilyen pimaszok a középiskolások, hogy kisajátítják maguknak az egész utat.

Zsebre dugott kézzel, tekintetét a földre szegezve lépked, haja a szemébe lóg; olyan a feje, mint egy régi, eldeformálódott bili. De ő abban reménykedik, ha valamilyen copfot is tud majd kötni, talán jobb lesz. De addig is teszi a sértődöttet, hátha a körülötte levők egyszer csak észreveszik magukat, és a taknyukon csúsztatva kérnek tőle bocsánatot, amiért rá se bagóztak, amiért örökké elbeszéltek fölötte.

Előtte hosszú hajú fiú megy, hátközépig ér a sörénye, két lány fogja közre. Kívánja őket. Bárcsak olyan lehetne,

mint a közöttük defiláló díszkan. Csak a státusát irigyli, sem a külsejében, sem a szellemében nem talál semmi vonzót.

Elérnek a sarokra, ő néhány méterrel mögöttük halad, lassít, elnézi, ahogy a fiút arcon csókolják a lányok, aztán még egy jó félórát traccsolnak.

Nem tudja, merre menjen tovább. Két út visz hazafelé. Időközben megelőztem, és átmentem arra az oldalra, ahol ő haladt. Leszegett fejjel jön szembe. Hiába nézem, nem pillant fel, tekintetével konokul követi a burkolat csíkozását. Pedig jól tudja, de legalábbis sejti, hogy nem fog beválni a módszere. Ez nem. És a következő sem. Szeretném megszólítani, hogy ne keseregjen, még ki kell bírnia néhány évig, talán egy egész évtizedet, de aztán rendbe jön minden, és híres lesz és elismert és boldog.

Nem pillant fel, én meg nem merem megszólítani. Pedig ez az egy lehetőségem volt. De talán jobb is így. Úgyse hinne nekem.

Ez az egész csak arra volt jó, hogy felkavarjon. Nem kellett volna feltalálnom. Bele se kellett volna kezdenem. A fenébe ezzel az időgéppel!

Séta

FÉRFI: Szívem.

NŐ: Tessék?

FÉRFI: Mért vagy ma olyan hallgatag?

NŐ: Nem vagyok.

FÉRFI: De igen. Valami baj van?

NŐ: Nincs.

FÉRFI: Biztos?

NŐ: Igenigen. Csak nem bírom a hőséget.

FÉRFI: S a napfény is erős, nem?

NŐ: Az.

FÉRFI: Akkor mért nem maradtál otthon?

Egyedül is el tudtam volna jönni.

NŐ: Hát az hogy nézne ki? Mit szólnának a szomszédok?

FÉRFI: Semmit.

NŐ: Dehogynem. Mindennap együtt látnak.

FÉRFI: Na és? A lábammal mindent ki tudok tapogatni. Meg azért van a pálcám, hogy egyedül is boldoguljak.

NŐ: Aha... Szeretnél néha magadban lenni?

FÉRFI: Hogy érted ezt?

NŐ: Tudod. Egyedül.

FÉRFI: Én mindig egyedül vagyok.

NŐ: Nem úgy értettem. Hanem úgy tényleg.

FÉRFI: Nem. Legalább a hangod halljam. Így sem könnyű.

NŐ: Nem akartalak megbántani, ne haragudj.

FÉRFI: Semmi baj. És holnap otthon maradhatsz. Majd zongorázol nekem. Vagy felolvasol. Jó?

NŐ: Jó.

FÉRFI: Most hol vagyunk?

NŐ: Kerülnünk kellett. Lezárták az utcát.

FÉRFI: Miért?

NŐ: Újraborolják. Nem hallod a gépeket?

FÉRFI: De igen. De mi ez a sípolás?

NŐ: Tolat az egyik bulldózer.

FÉRFI: Olyan, mintha mozdony lenne.

NŐ: Dehogyan.

FÉRFI: Hé! Mért engedted el a kezem?

NŐ: Leszakadt a cipőm pántja. Egy pillanat. Te addig menj tovább. Itt nem állhatunk meg.

FÉRFI: Hol vagy?!

NŐ: Menj csak.

FÉRFI: De mi van? Jön felém a bulldózer! Intsél neki! Állítsd meg!

NŐ: Mondom, ne félj. Ott állj meg. És jó lesz minden.

FÉRFI: De miért ilyen egyenetlen a talaj?! És mit keresnek itt ezek a sínek?! És te hol vagy?! Hol vagy?!

A beégett kép

Apám énekel, vagy inkább skandál, mert hangja az semmi, rá is szólt nagyanyám, hogy inkább fogja be a száját, gyermeke van meg felesége, már nem csak ő dől, ha dől, most mégis azt az indulót fújja, azt a némiképp módosított rigmust, amit győzelemtől-töménytől mámoros szurkolók szoktak két székdobálás közt a játéktér vagy az ég felé küldeni a stadionban, szóval apám énekel, vagy inkább skandál, én meg a karjaiban szorulok, hátammal rezgő mellkasának feszülve, a nyitott ablakon be-belehel a december végi éjszaka, a meleg szoba fenyőillattal próbálja kituszkolni, alattam kétemeletnyi, tömött sötétség, melyben a legpislább fény sem rebben, a legszelídebb árny sem moccan, akár csak a csillagtalan égbolton, ahogy recsegve-ropogva támaszkodik a szemben levő tömbház antennáira, pontosan tízemeletnyire az utcán rakott máglyától, ahonnan pernye libben, száll a magasba, mintha az összetépett könyvek lapjai menekülni próbálnának a lángok elől, felénk is elhord egyet-egyet a szél, akár valami hirtelen kioltott szentjánosbogarak, úgy villannak el az orrom előtt a sötétben, apám pedig csak ordít, egyre fakul a hangja, mégsem hagyja abba, egészen a berekedésig, s azon túl is ismételi, hogy oli-oli-olá, Ceaușescu nincsen már, Ceaușescu nincsen már!

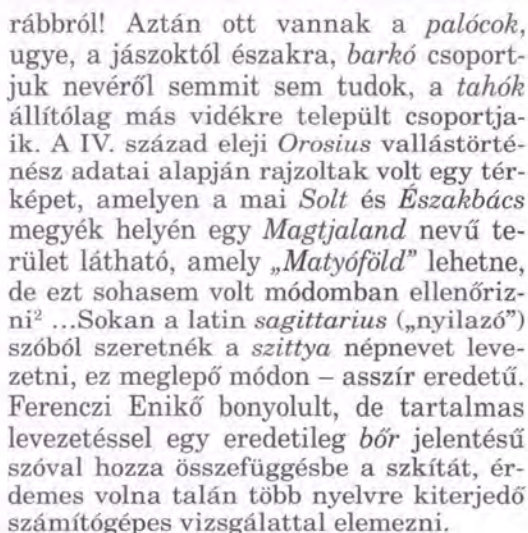
(piruett a falon túlra)

Senki sem tudta, hogyan került hozzánk. Anyám-apám félt tőle, mint mindentől, ami a falon túlról származott. De hiába óvtak, muszáj volt kinyitnom. Azonnal megbabonázott a csilingelő harmóniákra piruettozó táncosnő látványa. Amikor segítettek eljutnom a falig, mindketten sírtak. Azt hittem, csak miattam, mert semmit, egyetlen szál ruhát sem voltam hajlandó magammal vinni otthonról. Apám segített felmásznom a lyukig, de a lepedőt, melybe kapaszkodva aláereszkedtem a fal túloldalára, mindketten tartották. Csak miután elültek a sikolyaik, mertem áthúzni, és magam köré tekerni. Első utam egy balettiskolába vezetett. A felvételhez szüksége lesz valami referenciára, mondták. Hiába erősködtem, a véres lepedőt nem fogadták el.

Egyes népnevek titkai

A másik: a magyar nyelv – és az etnikum – „többgyökerű”, hogy ne mondjunk, keverék vagy éppen – habarcs.

Hát – sokféleképpen... Mint ahogy a németek is szászok, svábok, osztrákok, türingek, és mások is; Hérodotosz szerint a Tisza táján *szigüni* nevű nép szekerezik ide-oda, méd öltözetben... a Dunántúl északi részén *sicamberek* vagy *secanok*. A Dráva-torkolat körül a *brecók* (*breuci*), feljebb, Somogyban és Horvátországban a *siculus*-ok, Benkő Lóránd erősködései ellenére. És a Duna-Tisza közén, főleg a *mai* Jászságban – *az akkori jászok!* Akik nagyon központban érezhették magukat, mert azóta is tőlük nyugatra terül el a Dunántúl, és keletre a Tiszántúl! (Talán őket említik a római kor legvégén *limigantes* néven is, ami lehetséges, hogy a *székely* szó népetimológiás fordítása: „szélen, szegélyen lakó”.) Különbözik Magyar Adorján szerint a székelyek és a „szikánok” ugyanannak az etnikumnak a részei, csak az előbbieket patriarchátusban éltek, és évezredes harcok folytak közöttük: a *siculusok* Ibériától Dél-Franciaországon, Itálián, Szicílián, Horvátországon át – a Kárpátokon túlra kergették „szegényeket”, ugyanis a *szigün*, *secan* népnév a „szegény” nép kifejezésben maradt fenn! Van, aki a cigányokban látja – szekereik miatt is! – a *secánok* utódait. Ez ugyanannyi, mint a *romákat* Róma városából eredeztetni! Különbözik a *czigány* szó 1389-től, de biztosabban 1476-tól adatolható magyar forrásokban, a *szegény* több évszázaddal ko-

Ami magát a *magyar* és *megyer* népneveket illeti, ha benne a *gy* hang valóban a *g*-ből képződött, akkor *maggyártó* *magjártó*, vagyis „földműves” (volt a szkítaságnak is egy „szántószkita” ága). Ám ha a hang eredetileg „dj”? Akkor bizony félre kell tennünk a Miklosich-Zsirai-Bárczyféle szlávofilias görcsöket, és beláthatjuk, hogy a *Medgyes* névvel van kapcsolata, s a székelység egyik főtörzse is Medgyes volt: a magyar nyelvterületet Fertőmeggyestől Aranyosmeggyesen át a vöröstoronyi „Meghieş patakig” – emigyen hangzó földrajzi nevek veszik körül! Amint a kvázi-rokon s valódi rokon nyelvek is bizonyítják, a finntől a szumírig, a *Ma*, *Mad*, *Mat* szó „országot”, földet területet, „Land”-ot

>>>>>>>>>>>>

7

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zsolt

8

K. Kata 29 éves

(*Krónika*, 2008. október 15.)

Hazavittem Balázst és Ágnest, ebédeltünk, lefektettem őket, és mesét olvastam. Jancsi és Juliska. Ágacska nem tudta, mi az a mostoha. „Az a néni, aki feleségül megy az olyan gyerekek apjához, akiknek meghalt az anyukájuk, és nem szereti a gyerekeket, vagy csak a sajátját” – magyarázta Balázs. „Nekem ugye, nem lesz mostohám?” Nem. Nem lesz mostohád.

jöttek. Hoztak. Itt vagyok. Mi van a gyermekeimmel?

A Xanax onnan volt, hogy Veress doktor felírta. A férjem több mint három éve Magyarországon dolgozik, tíz hónapja nem volt itthon. Multkoriban felhívott, hogy van valakije, és nem tartja becsületesnek, hogy én várjak rá, és hogy majd jön, elintézzük a papír részét, pénzt majd küld a gyerekeknek, nekik jobb, ha velem maradnak. Kikészültem, akkor kerestem meg Veress doktort. Mi lesz a gyermekeimmel?

Nem akarom, hogy intézetbe kerüljenek vagy az utcára. Nekünk jobb, ha meghalunk. Tényleg.

Huszonkét éves voltam, amikor Balázs született. Nem diplomáztam le, pedig jó jegyeim voltak az egyetemen is. Igazából nem értek semmihez. Hitelbe vettük meg a lakást, majd csak törlesztgetjük a banknak, minden hónappal több a sajátunk belőle. Nehezen éltünk. Miki magyarba ment dolgozni. „Csak amíg minden rendbe jön” – mondtuk. Szeretett. Most már nem. Éreztem is, hogy van valakije. Sanyi azt mondta, hogy valami kis egyetemista csitri, ne is foglalkozzak vele, pár hét, és megunja. De nem unta. Felhívott, és a gyermekekhez sem ragaszkodott, pedig szereti őket. A gyermekeim nem lesznek boldogok.

Nem, nem kértem segítséget.
Kitől? Maga segít?

Most miért kell előlről kezdenem? Mondtam, mi történt. Nem, nem hirtelen felindulásból, átgondoltam, tényleg nincs jobb megoldás. Persze, megoldás az van, mindig, mindenre, de a következőkényekig elgondolt valaki? A 'Tettemet' nem bántam meg, csak nem gondoltam, hogy felébrednek. Nem tudnám bántani őket, vagy nézni, hogy szenvednek. A mérgezős halál fájdalmas, nem lett volna szabad felébredniük. Így nem bírtam. Struccpolitika? Hogy menekülök a nehéz helyzetek elől, és a kényelmesebb megoldást választom? Ezt is az egyetemen tanulta, hogy az öngyilkosság menekülés és a könnyebb út, mi? Vannak magának gyermekei? Űlt az ágyuk szélén, amikor lázasak voltak, remegve, hogy jaj, csak sikerüljön levinni a lázukat? Képzelve ugyanazt a szorítást a gyomorban, amikor ül az ágyszélén, nézi a két pihető gyermeket, és reménykedve várja, hogy hamar kihűljenek. A könnyebb megoldás, mi? Eszébe jutott,

hogy egyáltalán végignézzem rajtam? Vagy elég, ha felidézi a lábjegyzeteket, az Esetemet – mert ugye, az vagyok –, bedobja a nagy szürke skatulyába, szegény nőszemélynek szuicid gondolatai, bocsánat, indulatai vannak, írjunk fel neki 6 mg fehér port.. Három hét megfigyelés, aztán vissza a hatóságokhoz. A fehér por ilyenkor mindig beválik, ugye? Nézze meg a csuklómat, nézze! Lát itt heget? Sosem akartam felvagdოსni az ereimet, vagy sportból megöngyilkolni magam, kamaszként sem, amikor egy-egy haverom hetente túlada-golta a C-vitamint meg az aspirint, mert mit vett volna be? Nem, nem szuicid vagyok, egyszerűen csak meghoztam egy döntést, és fenntartom, hogy a legjobbat. Persze, ha az euthanáziáról beszélnék, sok-sok enyhítő körülmény volna, sokat szenvedett, ne szenvedjen tovább, még ha belegondol, emberséges is az „elkövető”. (Így hívtak odaát, az őrön.) Az, hogyha a gyermekeimet meg akarom kímélni valamitől, az már gyilkosság, és súlyosbító körülmény, hogy az anyjuk vagyok. „Gyilkossági kísérlet.” Előre megfontolt szándékkal elkövetett... és visszavont. Aztán hosszú éveket tölthetek 'biztos fedél' alatt, csak mert nem volt erőm átvágni a torkunkat. Azért vicces, nem? Lesz fedél a fejem felett, lesz ételem, munkám, mert gyilkos vagyok – ha csak egy anya vagyok, aki munkát keres, hogy felnevelhesse a gyerekeit, akkor nem jut az állampénzből egy egyszobásra sem.

Miki? „Nagyon gonosznak fog hatni, amit most mondok: életemben először tényleg boldog vagyok” – mondta a telefonba, meg hogy bocsássak meg, és hogy reméli, én is megtalálom majd az igazit. Hülye faszi. Az igazit? Hol él ez, szirupos lányregényekben? Mi az, hogy igazi? Kilenc évig én voltam az 'igazi', aztán most van egy fesszes seggű igazibb, akinek még nincsenek terhességi csíkjai. Nagyszerű. És „Blankának mutattam a gyermekek fényképét, ismeretlenül is imádja őket, úgyhogy majd nálunk tölthetik a vakációt” – he?! Az én gyermekeimet csak ne imádja az apjuk aktuális 'igazija'.

Ne, ne jöjjenek! Lenyugodtam.
Folytathatjuk.

Nem, a nagyszülők segítségével sem számíthattam. Higgye már el, könyörgöm, hogy végig gondoltam mindent. Apám alkoholista volt, öt éve meghalt. Anyám kollektív nyugdíjas,

>>>>> folytatás a 10. oldalon

>>>> folytatás a 9. oldalról

éppen hogy megél belőle úgy, hogy a téli tüzelőjét mi fizetjük a bátyámmal. Ő jól keres, de szintén családja van, a gyermekek középiskolások, a feleségénél tavaly méhnyakrákot diagnosztizáltak, minden pénzük elmegy a kezelésre. A férjem anyja még gyermekkorában egy szerencsétlen balesetben meghalt a mezőn, az apja nem nősült újra, de becsülettel felnevelte az egyszem fiát, még taníttatta is. Apósom Borosnyón lakott, de megbetegedett, állandó orvosi ellátásra szorult, így tavaly előtt, nyolcvanhatéves korában kénytelenek voltunk az öregekotthonába beköltöztetni. Mondanom sem kell, mennyibe került, hogy több évnnyi várakozás nélkül fogadják. A borosnyói vályogház az udvarral meg a kerttel elment erre, a nyugdíjával együtt éppen elég, hogy fedezze az öregotthon díját. A többi földet szegény apósom már rég eladta, abból taníttatta Mikit. Két évvel ezelőttig minden hétvégét nála töltöttünk a gyerekekkel, olyankor kitakarítottam és főztem neki egy hétre valót, Erzsike néni meg, a szomszédasszonya mindennap átjárt hozzá, hogy szüksége van-e valamire, és hogy bevegje a gyógyszereit. De rosszabbul lett, ezért voltunk kénytelenek így dönteni.

Mit jön maga is a 'csak lett volna más megoldás' dumával? Tud más megoldást?

Hónapok óta munkát kerestem, és higgye el, nem kell senkinek egy érettségizett, huszonkilenc éves, angolul és románul középfokon beszélő, alapvető számítógépezői ismeretekkel rendelkező kétgyerekes anya, akinek bármikor szabadságot kell adni, ha valamelyik csemetéje belázasodik vagy himlős lesz. Ha nem ezt teszem, jövő hónapban az utcára kerülünk, a gyermekeket elveszik tőlem, árvaházba dugják őket, én meg felkötöm magam. Persze elmehettem volna kurvának is, de ha lebukok, ugyanez történik.

Így meg? Ők árvaházba kerülnek, én elmeógyógyintézetbe vagy börtönbe, majd előbb-utóbb szabadulok, ők megbocsátanak vagy nem. Munkát így sem kapok, nemhogy büntetett előélettel vagy dilibizonyítvánnyal. Most vagy húsz év múlva felkötöm magam.

Ennyi. Úgyhogy doktornő kedves, döntse el végre, hogy örült vagyok-e vagy bűnöző, és lapozzunk.

FISCHER BOTOND

A karcolat

A nagyszüleim tornácán álltam, és meglehetősen vegyes érzések törtek rám azt látva, hogy édesapám kirohan a konyhából, ujjongva ug-rál, egészen magasra. Egyrészt édesapám nem az a fajta ember, aki ilyen artikulátlan hangokat szokott volna hallatni, másrészt el sem tudtam képzelni, hogy felnőttek is képesek ennyire magasra ugrani, meg így maguk alá húzni a lábukat ugrás közben. Főleg nem az édesapám. Ijesztő volt, egy pillanatra felnőttnek éreztem magamat nála. Éppen azt mondták be a Kossuthon, mert nagyapáméknál az zörgött állandó jelleggel, hogy a román diktátor és felesége szökésben vannak. Engem októberben avattak pionírrá, ez pedig decemberben volt, disznóvágáskor.

A svábok büszkéek arra, hogy milyen módon vágják le a disznót. Mert nem úgy vágják, mint a református magyarok, és ezzel a ténnyel mindenki tisztában van. Mert a reformátusok miután leszúrnák (szúrni tudtommal egyformán szúrnák a disznót reformátusok és katolikusok), leperzselik, utána pedig ott a koszos földön bontják, trancsírozzák, szedik szét. Nem tiszta munka, ezt szokta mondani nagyapám. A disznó visítása a kivégzés alatt, azt hiszem ez az első gyermekkori traumám, és az első, amit a szembesítés technikájával kezelni sikerült, hiszen az ötödik-hatodik alkalommal már megszoktam, és nem jutott eszembe a hurka ízéről. A reformátusok kétféle hurkát készítenek: véreset és májasat. Mi, svábok csak egyfélét, és annak van az igazi, disznóvisításos hurkaíze. És nem perzseljük a disznót, hanem forrázunk. Azt sem a koszos földön, hanem egy fatekenőben, aztán kés-sel, kanállal, villával levakarjuk a szőrét. Aprólékos, de tiszta munka. Utána pedig egy gerendára akasztjuk, fejfelé, és olyan módszere-sen szedjük széjjel, mint kórboncnok a tetemet. De mikor a rádió bezörögte a hírt, már túl voltunk ezeken a lépéseken, a svártázás zajlott, amin én nem vettem részt, mert gyerekkoromban még nem szerettem a disznó főtt belső szerveit, meg a szagukat sem. Mint ahogy a perzselt disznó szagát sem, mind a mai napig sem. Nem tiszta munka, a reformátusok perzselik, akik még pénteken sem böjtölnek. A bőrén is megmarad a perzselés íze, az a bőr már soha nem lesz jó, pedig a disznóbőr az egyik fő össze-

tevője a svártának, maga a szó is azt jelenti: a disznóbőrt.

Engem annyira nem rázott meg a dolog a diktátorral, sokkal inkább az édesapám viselkedése. Bár azzal tisztában voltam, hogy a szökésben lévő illetővel kapcsolatban nincs minden rendben, akinek a fényképe amúgy az osztályban is ott lógott a tábla fölött, meg mindegyik tankönyv első lapján. Ez sem tűnt teljesen normálisnak akkoriban számomra, de hát a megfeszített Jézus is elég sok helyen ott lógott: a hittanteremben, a szüleim szobájában, a nagyszüleimnél, szóval nem volt egy egyedi eset. De az az élmény is tisztán élt bennem, hogy mikor újságírósat játszottam, és azt hoztam le főcímként, hogy az illető diktátor meghalt, akkor az elvárt dicséret helyett, amit kapnom kellett volna ezért az igazán kreatív játékért, egy nagy szidást kaptam, hogy ilyesmivel nem szabad viccelni. Miért nem? Mert evvel nem és kész. Elsőáldozó is abban az évben voltam (kicsit hamarabb, mint pionír), a lelkitükörben is benne volt, hogy szent dolgokkal viccelődni bűn. Gondoltam, ez is olyasmi, el tudtam fogadni.

Megértettem és feldolgoztam, hogy valami rendkívüli történik, reménykedtem, hogy a közelgő karácsonyt nem fogja felülrni a dolog. Miután megemésztettem a felnőttek örömkötését, úgy éreztem, nekem is fel kell nőnem a helyzethez, eldöntöttem, megörökítem az utókor számára az eseményeket és a pillanat impresszióját. Fényképezőgépünk nekünk nem volt, szülinapra mindig a szomszédot hívtuk fényképezni, akinek a gyerekei amúgy biztos nem lettek volna ott a tortás bulin, de így ők is kacsatáncoltak, tortáztak és málnaszörpöztek az összegyűlt három és tizenkét év közöttiek társaságában. Szóval fényképezőgép nem volt, meg én amúgy is az irodalmi pályát dédelgettem magamban így második osztályosan, ezért hát meg kellett írnom. Papír volt elég a nagyszülői házban, írószert már nehezebb volt találni. Kértem nagyapámtól valamit, mondta, hogy nincs. Emlékeztettem, hogy van az a piros ceruza, amivel a kártyát szokták írni, meg amivel a múltkor mutatta nekem a kurzív gótikus írást (ezt nem így mondtam, hanem amivel a nevemet tanította leírni német betűkkel). Azt ácsceruzának hívják, rajzolni jó lesz, így hát megkaptam. Az ácsceruza nem henger, hanem hasáb alakú, tehát szögletes. Nehéz fog-ni írás közben, és sokkal hamarabb megfájdul tőle az ember ujjja. Ezzel vettem papírra a művet:

Fényen disznóölés van, minden csupa vér.

A rádióban bementék, hogy a diktátor menekül.

Mindenki nagyon örül.

A televíziót nézzük.

Az emberek az utcán vannak, kitört a forradalom.

A katonák az emberekre lőttek. Bukarestben is folyik a vér.

Fény nagyszüleim falujának a neve, így foglaltam keretbe az írást, a két helységnévvel. Így utólag örülök, hogy a vér motívumára fűztem fel a mondanivalót, és nem engedtem a kísértésnek, hogy a disznó és a diktátor közti párhuzam olcsó megoldását válasszam. Igaz, hogy a kivégzés valamivel később történt, nem aznap. Édesanyám javaslatára a Karcolat címet választottam, bár egy ideig erősödtem, hogy ez egy novella.

Ferike osztálytársamnak az fájt a legjobban, hogy többé nem viselhetjük a pionírnyakkendőt, amit alig két hónapja kaptunk, nem beszélve a piros padosorfelelősi rangjelzésről, ami nagy szó volt azért. Hirtelen nagyon egyenlőewk lettünk az osztályban. Mindenesetre úgy döntöttünk, hogy ezekről az aggodalmainkról mélyen hallgatunk mások előtt, nem olyan volt a zeitgeist, hogy érdemes lett volna hangot adni ilyesminek. Szerettünk Ferikével elpolitizálgatni, nem sokkal később meg is beszéltek, hogy ugye-ugye, kár volt a felnőtteknek annyira örülniük aznap, de a padosorfelelősi rangjelzés azért mégiscsak undorító.

Lajosz Podgolszki

A szovjet katona hősi halált halt, a sírja pedig a nagytemplommal szemben, a Kossuth-kertben volt, amit én magamban nem tartottam a legmegfelelőbb helynek, a nagytemplom és Kossuth miatt sem, de igazából a szovjet katona miatt sem. Rohadt meleg volt a sarlós-kalapácsos sír mellett állva, pedig a fák sűrű árnyékot tartottak, Szilvási Karcsi pedig éppen azt fejtegette, hogy mi a bűbánatos kurva életnek kell egy sír mellett díszörködni, úgyse szökik el a hősi halott. De ezt csak suttogva fejtegette, mert közben a tizenkettedikes Ihász Jancsi, aki amúgy is egy elviselhetetlen stréber volt, éppen önszorgalmi kiselőadást tartott nekünk arról: milyen büszke arra, hogy ő nagykirályi, és Nagykirály belekerült a történelemkönyvekbe is az-

által, hogy az utolsó, szovjetek által felszabadított földdarab Románia területén. Ihász meggyőződéses volt. Mi is eljártunk ilyen-olyan gyűlésekre, meg teljesen komolyan elleneztük Vietnámot, de azért a dolgok nagy része rohadtul nem érdekelt minket, Ihászt meg érdekelte.

Közeledett az ebéddő, hálstennek, mi, falusiak ilyenkor rendszeren leültünk a park valamelyik lócájára, és ott megettük, amit otthonról hoztunk, utána pedig ittunk egy hűsítőt a Karám teraszán, és kényszeredetten kiröhögtek a városi csórókat. De Wieland Feri bátyámék is bent laktak városban, ott, a nagytemplom mellett. Apámmal kitalálták, hogy menjek én csak be enni hozzájuk, amit én – megint csak magamban rohadt – rossz ötletnek tartottam, mert udvariaskodásból fog kiállni az ebédszünetem, a lóca és a hűsítő helyett.

Wieland Feri bátyám amúgy is érdekes ember volt, nem igazán szerettem. Mogorva, sebhelyes arcú öregember, sose szólalt meg, azt is svábul. Csak hallgatott bele szigorú fejével a szomorú világba. Keserűen vánszorogtam be a sötét, átizzadt rövidnadrágomban a hideg konyhába, és gyűjtöttem az erőt a másfél órás kínos hallgatáshoz az öreggel. Az asztalon szalonna, hagyma, paradicsom, száradt kenyér, bor. Lett volna friss kenyér is, gondolom, de azt senki nem kezdte meg, míg volt még a régiből.

Az öreg a kályha mellett gubbasztott, szívta a legolcsóbb filter nélküli cigarettát, amiből egy-egy dohánydarabka a nyelvére ragadt, azt békés nyugalommal és elégedetten pöködtette ki a földre. Én belépve köszöntem egy grüssgottot, és gyorsan lehuppantam

enni, hogy minél előbb foglalt legyen a szám.

– Igyál bort is, mert meleg van. – mondta (persze svábul) Wieland Feri bátyám. Én ittam engedelmesen, mert meleg volt. Ezzel a beszélgetés része is letudva, gondoltam megint csak magamban. De megint megszólalt. – Szóval őrzöd a sírt? Bólogattam, hogy igen. – És tudod, hogy kinek a sírja? – Valami szovjet hősi halotté, válaszoltam neki teli szájjal és magyarul, mert örültem, hogy magyarul is tudtam ilyen hirtelen válaszolni évés közben, és nem is tudtam volna svábul elmondani a hősi halottat. Az öreg svábul folytatta: – Igen, de azt nem mondták, hogy milyen hősi halált halt. – (megvolt a szó svábul!) – Bejöttek ezek az oroszok akkor, a háború végén, sok rosszat csináltak. Tudod te is, ha nem is engedik tudni, hogy a fél falu Szibériában halt meg, elvittek mindenkit. De még előtte, mikor bejöttek, akkor már megmutatták, hogy kicsodák. Nekem volt egy bécsi zongorám, azt felaprították tábornokuk ide az udvarra. De nem is ez. Volt egy tiszt, amelyikre most vigyázol, lengyel nevű orosz, Podgolszkinak hívták. Ez különösen kegyetlen állat volt a többi között is. (Kiköpte a nyelvére ragadt dohánydarabkát.) Az volt a paszsiója, hogy megerőszkoljon minden nőt ebben a két utcában itt, nagyjából véghez is vitte. Gondolom, ez volt a körzete, vagy mi. És mindegyik után trófeát gyűjtött. Miután megerőszkolta őket, kiverte az egyik fogukat, és azt eltette a gyűjteményébe, egy nagy erszénybe. Egyik este összeálltak a fiúk, innen, a két utcából, mindegyik fiú anyjának hiányzott az egyik foga. Nem voltak idősebbek, mint most te, sok közülük még inkább fiatalabb. Podgolszki a soron következő házban volt, annak a kertje alatt várták vasvillákkal, husángokkal, fejszékkel, na, amit ilyenkor vinni kell. Hátrament vizelni, elkapták, agyonverték. Mikor megtalálták a Kossuth-kertben, persze, hogy egy foga se volt a szájában. Ez a hősi halott, rá vigyázol. Soha nem hallottam Wieland Feri bátyámat egyhuzamban ennyit beszélni. Kiköpte a dohányt, ugyanolyan békésen, és még annyit mondott, ezt már magyarul: Agyonütötték a kutyát.

Kiléptem a hűvös konyhából, a kárikula mintha burát húzott volna a fejemre, a megivott borra pedig katalizátorként hatott. Kóvályogtam vissza a fák alá, rohadt dolog lesz ilyen boros fejjel az örökös estig, gondoltam megint csak magamban.

LÁSZLÓFFY CSABA

Francia hármás

„S egyszerre fájdalmas honvágyat érzett
valamilyen haza után, melyet nem tudott
geográfiailag meghatározni...”

(Márai Sándor)

Hosszú ideig marad ezen a helyen
vajon?

A tenger és az erdő között elterülő ismeretlen vidék, mint monoton kamaramű, melankolikus egyhangúsággal kísért. Nemrég még háború volt. „És én magyar vagyok.” Ez itt Európa. „Itt senki sem tud rólam... A költő sem, aki bőrsapkában ül ebben a zajos, zsúfolt párizsi kávéházban, s akárcsak két héttel ezelőtt Berlinben, hideg teát kortyolgatva az állatok szokásairól cseveg. Arról, hogy létezik egy külön házinyúl-mennysors ország, ahol az elhalt nyulak lelkei, mint fehér árnyak bukfenceket vetnek az elíziumi mezőkön.”

Hát a férfinemnyországgal hogyan állunk?... A filozófusnak újdonsult (s párizsinak is legalább annyira) M. kezdett rájönni arra, hogy az élet rekeszekből áll. Persze, különböző helyeken és országokban más szabályok határozzák meg e rekeszek méreteit, milyenségét. Berlin, legalábbis az ő számára, „a délutáni felkelések” színhelye volt, hisz a vesztesekre mért tehetetlenség s nyomor rémült kábulatában reggel, ha olykor meg is ébredt (vagy inkább csak fölriadt), egyből kiverte a láz, jöllehet nem a Vilmos császár – vagy a lemondásra kényszerített Habsburgok – szétzabdalt, elrekvirált birodalma láttán tört rá az aggodalom, a kilátástalanság sivár egyhangúsága. A németekre gondolva („ez a többes szám nyilván humbug”) legfeljebb néhány kiváló koponyáról, épületről vagy teóriáról lehet szó az elkövetkezőkben – „beleértve ebbe a züllött sarkutazót, no meg az öreg bírót is, aki a mellékhelyiségben szokta felejtetni a nadrágtartóját”.

A franciákkal állítólag el lehet beszélgetni; még hogyha rossz helyen és rossz időben nevetnek majd ők is a magyar elmeélceken.

Miért érez ilyen idegenséget mégis a zsigereiben? A határt átlépve, a táj nem sok változást mutatott, csak az uniformist cserélt emberek (fölrántották a fülke ajtaját, egy hasas és nagybajuszos hivatalnok „züllött redingót-félében”, melyet ezüstgombok ékesítettek, az úti papírokat kérte). A kis halvány ezüstpénz, mely a ki tudja, milyen kedvezményt igénylő, rend-

kívül karcsú (talán fűzöt viselt) francia tiszt tenyerén megcsillant, mint újabb figyelmeztetés, kétségtelen bizonyítéknak tetszett a kalandra vágyó magyar útitárs – még csak nem is emigráns – szemében, hogy: a Győztes területére érkezett!

Igazi lányos alkat, szürke szempár, nagykarimájú kalapot visel. Párja – tán vőlegénye vékonydongájú, kisfiús alak, a keskeny száj fölött diszkrét, rozsdás-vörös bajusszal –, kevesen néznék ki belőle, hogy művelt egyetemi oktató; mihelyt a szürrealizmusról cseveg, nyílt, kedves mosollyal ül szemtől szemben M.-mel. A beavatottak jóindulatú fölényével magyarázva adja át kifinomult tapasztalatát újdonsült beszélgetőpartnerének, ahogyan az ember megáll és szemügyre vesz egy légyvettyektől megtisztításra váró ablaküveget.

Ugyanúgy biztatja őt később úszni is Émile. „Nem vagyok jó úszó”, szabadkozik M. A víz messzire sodorja a köpillérek felé, erőlködve, ügyetlenül kapálózik. Aztán a hátára fekszik, s engedi, hogy vigyék a hullámok visszafelé... Úgy érzi, hogy származás, szándék, kételyek – minden, mit megélt, ott úszik el közvetlen közelében.

Jóformán még a nevét sem jegyezte meg a nőnek, de palástolnia kell rokonszenvét, mi több, váratlanul feltörő gerjedelmét, nehogy a ragadozó kifejezés kiütöközzék az arcán. A lány felhőtlen kedvűnek látszik, pillantása bár titokzatos olykor, semmiképpen sem kacér; a kívülálló mégis megérzi rajta, hogy szinte minden pórúsbába beleivódott az őt óvó férfi, Émile atyáskodása.

M. talán túl korán várja, hogy lehulljon arcukról a színlelés undok, némelykor egyenesen émelyítő maszkja. Egy nyárfasoron haladnak el éppen; a fák zsongását hallgatva már-már elűzhető az idegenség magánya.

A tudattalanjában valahol már döntött... „De hát beavatkozni csak úgy kéretlenül valaki életébe?”

Nem tehet róla, hogy néhány perc leforgása alatt szerelmes lett egy francia lányba. Ez nem olyan – csupán az érzékeire ható – nyugtalanító bizsergés volt, mint amikor egy árkád-sor alól vagy a Luxembourg-parkban megleste, amint az amerikai lányok, gyanakvás nélkül keresztül vetve, mutogatják combjukat.

Az alig látható plajbászcsontok hegyével jegyzeteket, vázlatokat készít egy füzetbe, a térdén s körülötte újság-lapok hevernek... Olyasmi ez, mint az alkohol vagy más narkotikum – semmiképp sem veszélytelen. Megint akváriumszerű víziója volt, miután beslesodródott a párizsi sokaság nemzeti

mámmal telített ünnepi hangulatába... Fenét ünneplés ez: a büszkeségével hivalkodó, valójában rászédett, a mellékutcákban is hemzsegő, együgyű népség, a trikolórszászlókat a végkimerülésig lengető, ordibáló embertömeg! Fura egy szabadságképlet a huszadik század elején. Nem talál semmi tragikust, legfeljebb tragikomikust benne: a szökdelő láncos medve mutatványához hasonlít.

Kocogott a kiskanállal a poháron, fizetni akar; el innen minél előbb! „A NÉP, a százharminchat éves, százharmincezer éves nép, a sűrű, forró tömeg itt táncol... Rongyokban.”

A „Szabadság” hatóságilag engedélyezett emlékünnepe vidéki kiruccanásuk alkalmával, még siralmasabban festett. Illedelmesen keringőző idős párok, keserű részegségben. A mennyezetről erős villanykörte lógott, a fal mellett keskeny lócák álltak és gyalultatlan asztalok, a padlót vastagon borította az el nem sepi fűrészpör. Egy harmonikás, egy szaxofonos és egy dobos kuporgott az egyik sarokban, két összetolt asztal tetején. Színültig töltött poharak savanyú lötytel, amit előre ki kellett fizetni. A táncot is, minden kört, előre kellett megváltani; tánc előtt, harsány, katonás vezényszavakkal összeszedték a soukat. Lassú foxtrotot és érzelmes tangót lejtettek. Egy fehérhajú sofőr átölelte szakállas kövér férfitársát, aki a gázgyári munkások kék zubbonyát viselte, csukott szemekkel táncoltak, arcukat a sápadt fény felé tartva, átszellemülten és végtelen, meghatott komolysággal. Örvénylő szenvedély; az élet elszabadult erői háborogtak a mellkas alatt.

Ez a groteszk és hihetetlen, ámde fájdalmas és valóságos: tiszta tenyészet – a maga, szinte ártatlan, átlátó kitakartságában – sokkal érthetlenebbnek tűnt a végzet Párizsának közelségében – zavarosabbnak, mint amit odahaza valaha is elképzelt. Csak a fodrászüzlet kirakatában az ondolált hajú, megcsontkított keblű, vigyorgó viaszbabuk voltak olyanabbak.

A levegő telítve villanásokkal, izgatottan társalognak a folyosón, egymás szavába vágva. A Szajnátszél kompon is jól érződik a rekkenő levegőben a „vaj- és sajttényészet” mindent elárasztó, ájulásba kergető szaga.

(„Mindezt egy gyűrött papirosra írom sietve, mielőtt a komp kikötne velünk a túlsó parton. Család, rokon, barát – senki. El is veszhetek itt, idegenek közt... Talán mégis megéri?”)

A tarlón már, majd egy irtáson a föld meleg szagával átitatódva gya-

logoltak; a bretagne-i lány („ezt most tudtam meg róla!”) lassú kézmozdulattal levetette szalmakalapját s a karjára akasztotta – a mozdulat szinte erotikusnak tűnt. Ahogy M. előtt ment, szép, hosszú combja csak sejtetővé vált a bő szoknya alatt.

A folyót erdő szegélyezte, miközben M. a magaslatról körül nézett, a nő lerúgva cipőjét, a lábát lelógatta a mélybe. Nevetve kiabálta oda nekik: „Halljátok ezt a csendet?”

Émile nyársat faragott szalonnasütéshez (M. tünynán bámulta, s újabb cigarettára gyújtva morgott magában). A lány – M. mintha előre sejtette volna – hirtelen hanyatt vágódott a fűben...

„Sokáig csukott szemmel fekszik, két keze a feje alatt. Most sokkal nyúlankabbnak tűnik fel a fák között...”

Már nincs üres hely a papírcetlikén; M. az eget fürkészi: repülőgép száll Párizs felé, katonai gép, két szárnyán a trikolór körjegyével. Uszályhajó fedélzetén az ablakos bódé ajtajában egy asszony ül, csecsemőt szoptat. A lány felkönyököl, egy álmos pillantást vet a hajó felé, a felhőkre, a folyóra, és visszafekszik, lehunyja szemét. Émile, a „prof” elhasalva rág egy fűszálat. M. most a lány nyakában gyönyörködik: egészen gyermekeken s ovány. S mint aki egy magaslatról elengedi magát, hull lefelé a bizonytalanságba.

„Beszívja a víz s az átfülledt föld és elpörkölt növényzet nehéz szagát. A meleg enyészetszagot... Ő csaknem meztelenül ül a napban, haját kendővel kötötte le, világoskék trikóját nyugodtan letúrta a vállán. Hasra fekve csupasz hátát süteti.

„Nem akarok semmit. Nem vágyom semmire.”

Öblös gargalizálás pléhlavórban (ilyen civilizációra vágyott vajon Renan vagy Molière?), vagy ez a nyeszlett testű, csapott vállú, keskeny csípőjű idegen alak, akinek a kölcsönkapott, szűk fürdőnadrágjában M. ott úszik a Szajna közepén, ruhái a parton hevernek. „Valaha kijutok-e ebből a vízből? Na és ha kijutok, mi lesz velem holnap s egy év múlva?” S már nem is ragadozó módjára, álarcát levetve, hibbantán várja a régi szere-

lem elmúlásának semmihez, tán még a kielégülés gyönyöréhez sem fogható romlottgyümölcs-illatát – a hervadás elegáns, túl művi szó rá.

Öntudata egy pillanatra elernyed... Aztán lassan tempózni kezd a női hang irányába.

Friss áramlat; az ég hajnalra felderült. Minden alkalommal megpróbálja kritikusabban nézni a francia »bálványt«. „A lába nagyon szép, a szeme szürke... de kissé nagyok az orrlyukai.” Látja, amint feltűzi a haját. (A nő megmarad emlékedben, gondolsz reá, talán szeretnél még találkozni vele. Egy napon találkoztok, közben történt egy és más, a nő megkérdi: „Mit csinált közben?” S te maflán nézel rá – tépelődik M.)

Simon Endre: Tavaszi ragyogás

A parton hevernek, ismeretlen helyen, melynek nevét se hallotta azelőtt, a lány modorában van valami gúnyos, lenéző, bár igaz, nem elutasító... Más nők emléke – arca, mozdulata, szavai kísértének.

Hallgatják az esőt hármában, és csodálkoznak az „öregeken”, akik a művészet mellett még sok mindenben hittek.

Mindhármuk ábrázata gondterhelt... Émile tulajdonképpen nem is volt tipikus francia, semmi vonzalmat nem táplált a divat iránt, kissé kopotasan öltözködött, és idegenszerű mosollyal hozta tudomásukra kételyét, miszerint 20 év múlva lesz egy generáció, mely a művészet helyett valami másban, mondjuk a sebesség új méreteiben talál majd kielégülést. (Szinte szemérmesen tette hozzá, hogy ő Renoirt szereti.)

„Az élet célja a kielégülés?... Vagy az, hogy eleget tegyünk kötelességeinknek!” (M. apja szavait idézi.)

„A kérdés az – ismételte meg csökönyösen Émile, homlokát ráncolva –, hogy lesz-e még egyáltalán művészet?”

A bretagne-i lány szép, gőgös állát tenyerében nyugtatta, a szája szögletében kis komisz vigyor incselkedett. A forradalom elől elmenekült orosz szobrász, akit Párizsban hagytak, rámenősebbnek mutatkozott, mikor hozzátette: „Csak órák kérdése, hogy ez eldőljön.”

Vad, erőszakos zúgás, a tengeré (M. egy kagylóból hallotta, gyerekkorában, először). Az óriási gyöngyház-kagyló nagyapja íróasztalán állt. A hangos zűrzavarból hirtelen elvágyik a krajcáros semmibe. A másik percben viszont elborzadva látja magát:

őszől kezdve ő fogja magyarrá, latinra tanítani Gyarmaton a középiskolásokat?...

Nyilallás, hányninger hasít a gyomrába. Küzd az álmosággal. A másik szobára sötétség borul, ám a falon túl az Émile léptei konganak. Hosszú fej (mindenképp nagy koponya!); semmi szögletesség. A gondolataiban persze.

A remény sorvad, zsugorodik; semmi vé lesz. M. a cigarettaconk utolsó foszlányát szopogatja. Kis idő múlva sírást hall, férfizokogást.

Iszonyúvá növesztett tehetetlenség. Hiába hívja, szólítja azt az állatíva torzult, elfojtott szenvedélyt... Mintha barmot szólongatna. Az ő ablakában is kialszik a fény. Várni kell...

Csak egy szökellés; kirohan a távoli dörgésekkel fenyegető vihar elé.

Másnap a rájuk törő vágy bővületében, a leszedett ebédloasztalnál. A lány feje a szék támláján nyugszik. A villámok váratlanul, zilált ritmusban követik egymást megint... és fényükben holtsápadttá némuló csók, akárcsak valószínűtlenül eggyé vált alakjuk.

Először a szemét csókolta meg. „A szemed színe akkor délután olyan volt, mint a félelmedé, mint az esőé...”

Megfakult, kirojtosodott, elfoszlott a látóhatár.

Ki tudná vajon pontosan megmondani, hogy mi történt vele.

„Szeretném tudni, ki vagyok?” (Ez volt az utolsó bejegyzése aznap.)

(folytatjuk)

OLÁH ANDRÁS

hajnali töprengés

alhatnál tovább:
válladba masszírozódnak
az apró kis grimaszok
legtöbbször nem szorulsz gyámolításra
ez is csak egy szokványos hétvége volt
séták a kiszáradt utcákon
csak úgy bele az őszbe
hogyan onnan is elkíváncsoz
– bárha feledtetné szomjúságodat
a közénk szorult múlt:
elengedsz és visszakönyörögsz
belefáradsz a sírásba
sebeimből vérzel
idegenül múlnak el a sűrű hajnalok
kezem álmos bőrdhöz ér
s rájövök miért nem tudsz már félni sem

kívül a körön

paklidban vagyok fölös kártyalap
selejtezkor eldobott kacat
fölszálltam a maradék erényt
beváltva ezzel a rám szignált reményt

a legyűrt alázat mindent átítat
vallomásomból így lett vádirat
fegyverem a fog s a letört köröm
a megsebzett múltból kiköltözöm

vetkőzik a szó – egy hang elárul –
egymáshoz ajtót úgysem találunk
az eljátszott jövőt blöffel kötözöm
s maradok végleg kívül a körön

hibátlanul

álmat villamos-zörej vágta ketté
laposan világított a hold az ablakon
valami motoszkált verdesett az arcomon
kitapintottam ujjaidat vakon
s vártam sorsomra fegyelmезetten
– nem volt erőm az ellenkezéshez:
tartoztam neked magammal –
nyirkos lett a lepedő hamar
szűk tüdővel hallgattunk utána
gyöngypára-függöny takarta testedet
minden olyan hibátlan volt és mégis a
szűkmarkú álom ott hagyott
a részegen vacogó reggel öleiben

patthelyzet

arcod csukva: csak bennem lármáznak
a be nem váltott ígérek

a lázas reményt fölissza a homok

álmaidat nyitogatom konokul
elhamvadt parázs égeti tekinteted

lassú mosollyal kínálod magad
zuhog az eső

csontjainkba fül az ősz
árnyak fogódnak össze
körül csupa befelé néző szemek

tükörként mutatja az üres ég
arcod tört-fehérségét
bennem többé már nem bújhatsz el

SIMONFY JÓZSEF

cseppenként

csepp csepp cseppenként
szakadok ki magamból
jégcsapból a víz

kosz

mint lábujjak közt
a kosz két nemlét között
elvagyogatok

madár

madár fölrepül
csőrében egy tücsökkel
dal parazsa hűl

fülemben

fülemben vérző
trombitahang megalvadt
csönd körülöttem

rózsafa

földre hulló pléh
leveleivel mint egy
kiborult persely

ötvennyolc

ötvennyolc méter
boldogság kiterítve
a lábam elé

egy levél

lóg ingaként a
fát egyensúlyban tartja
nehogy kidőljön

helyében

egy órája
van még

finom cigaretta
ital nő

papírt ceruzát
hadd írjak még egy verset

nagyot köp a hóhér
helyében ugyanezt tenném

nóta

alighogy megszülettem
bepólyáltak a bűnbe
mocsokban nőttek fel
hazugsággal etettek

nem vagyok jó kertnek
se házhelynek úgy
ébredek ahogy nagy
esőzések után

egymásra csúsznak
a földek állók itt
árván akasztófa
magamra várván

ha mint csapdába
került állat lábát
eddig életem
lerágnám bódítom

magam bürokrurulyán
csorog vére a
démarta csipkefára
gyűrötten piszkosan

búvok elő az
éjszakából és
összeseprem magam
hamvait a fönixmadár

sokan

jaj – énvírussal
fertőzött sokan vagyok
ó tömeg magány

kilépni

és úgy kilépni
lehet-e hogy annak ne
legyen kintebbje

fű

iránytűm fűszál
arra tartok amerre
kileng a zöldje

pillangóvirágok

mit mondtunk
az udvaron játssz
a kapun ki ne
tedd a lábad
egész délután
kerestük hol
csavarogtál felel
a gyermek csak
állt földbe
gyökerezve
leszegett fejjel
pillangóvirágok
nyíltak arcán
s már hervadtak
is el

ennyi évvel

olyan vagyok mint amit
a konnektorból kirántottak
ennyi évvel a hátam mögött
mihez kezdjek visszaút

már nincsen amiért jöttem
anélkül távozom üres vagyok
nagyonüres füvek rozsdás
drótszállai közt fekszem

rég nem láttam nem is
emlékszem hogy szerelem
utoljára mikor járt erre felé
szívembe nyúlok mint öreg fa

kérgébe rettentő nagy
hidegséget érzek rántom
kezem vissza amit markolok
az az élet hordaléka

BERKI TÍMEA

Irodalom/történet egy 18. századi református lelkész írásgyakorlatairól

Dőlt betűkkel indul a bevezetés egy vállalkozásról. Egy eredményes vállalkozásról Gyöngyössi János kapcsán. A 18. századi erdélyi református lelkész „kuriózum a magyar irodalom történetében, kuriózum a leoninus a magyar verstan történetében, kuriózum az alkalmi költészet a magyar líra kutatástörténetében, kuriózum Torda és környéke (Gyöngyössi életének központi helyszíne) a magyar művelődéstörténetben”, idézi fel a szerző Keszeg Anna azokat a szakterületeket, amelyek irodalomtörténeti vonatkozásban a kutatási tárgya rendhagyósága mellett szólnak. Felidézi, majd sorra visszavonja őket nem csupán a bevezetés rendjén, hanem az egyes fejezetekben. Nem irodalomtörténeti kuriózum a 18. századi, versírással is foglalkozó református lelkészt, Gyöngyössi Jánost vizsgáló monográfia. A bevezetésben, majd a kötetben észlelhető, logikailag is épülő rendben, amely a különböző szövegek között létrejön, nagy jelentőségre tesz szert a hangsúlyok használata (lásd pl. bizonyos fogalmak, gondolatlemek dőlt betűs írásmódját). Talán ebben áll a kötet lényege, a hangsúlyokban és az irodalomtörténeti hagyomány viszonyában, a hangsúlyeltolásban. Abban, hogy egy olyan szerzőnek szentel Keszeg Anna könyvnyi történetet, aki számára, mint kiderül, az irodalommal való foglalatalkodás, azaz a mesterkedő versszerzés szabadiós tevékenység.

A kötet létrejöttének motivációi magyarázattal szolgálnak: részint a szerzői életrajzok divatja, részint a tudományos műhelyek, amelyekben jelen kötet szerzője is részt vett, határozták meg a felvállalt kutatási irányt. A kötet a Ligatúra sorozat része, sorozatát a fiatal kutatói nemzedék fóruma kíván lenni és az interdiszciplináris párbeszédet szorgalmazza, az irodalomtörténeti kutatásokat a nemzetközi tudományos, elsősorban a kulturális antropológia fele közelítve. Labádi Gergely, Milbacher Róbert magyarországi kutatók mellett a kolozsvári T. Szabó Levente után immár Keszeg Anna Gyöngyössi-kötete is bizonyítja, szerencsés tágitani az irodalomtörténeti vizsgálódásokat, hasznos újraértelmezni fogalmakat és koncepciókat, az irodalmi kánon peremére szorult vagy ahhoz nem tartozó szövegeket, életműveket, hiszen ezek olyan perspektívákat nyitnak meg, amelyek eddigi tudásunkat árnyalják.

Gyöngyössi János „életműve”, azaz a névéhez köthető kéziratos és nyomtatott szövegtermés, illetve hagyatéka (diáriuma, omniáriuma, önéletrajzai, levelei, publikált és publikálatlan versei), nem mellékesen az a szakmai karrier, a lelkészi pálya, amelyet elsődlegesnek tart a verseléshez képest, mind sajátos megközelítést nyernek ebben a kötetben, amely a szövegeket tudáshordozóként tekint és különböző kontextusokat rendel hozzájuk, amelyekben e szövegek értékeseknek és hasznosíthatóknak bizonyulnak. A fejezetcímek megőrzik azt a kettősséget, amely az alcímekben is jelen van – szövegek és kontextusok –, illetve kijelölik azokat a pásmákat, amelyek tartalmi és módszertani szempontból egyaránt érdekesek: *Szöveg-hagyatéka és kultúrtörténet, Társadalomtörténet és élet-történet, Recepció-történet és kultusztörténet*. Az elemzett szövegek a művelődéstörté-

net, egy nagyon tág (tipográfiai, esztétikai, prozódiai, szociológiai) szempontrendszer felől nyernek értelmet az első fejezetben. Miközben Gyöngyössi irodalmi megítélésének, versei megjelenési közegének alapos elemzését olvashatjuk, megrendelői köréről is átfogó képet kapunk.

Ehhez képest a második fejezet az önéletrajz műfajától indítva tárja eléünk nagyon érzékletesen, hogyan gondolkodik önmagáról a 18. századi lelkész, aki irodalmi tevékenységet is folytat, hogyan alakul társadalmi kapcsolathálója élettörténetének egyes szakaszaiban, döntései, választásai, szövegei, azoknak paratextusai miként befolyásolják megrendelőit. Ez utóbbi jelenségnek kíván példája lenni Gyöngyössi legfontosabb mecénásával, Kendeffy Elekkel való viszonya, illetve annak megromlása, amit Keszeg Anna a hiányos hagyatéka és töredékes forrásanyag alapján vizsgál oly módon, hogy párhuzamos történetet talál: egy másik, Kendeffy által támogatott református lelkész, Nánási (Lovász) István pályájának alakulástörténetét. Ugyanezzel a stratégiával találkozunk a harmadik fejezetben is, amely távolról indít, az 1859-es magyarországi Kazinczy-ünnepségektől, hogy eljusson a tordai ünnepségekig, amelyek különös jelentéssel gazdagodnak éppen a Szegeden zajló ünnepségek látószögéből. A vidéki Szeged, azaz Tordával ebből a szempontból egyenrangú város emlékezőskultúrája világít rá arra, miként törpül el az erdélyi városban Kazinczy alakja és válik az ünnepség Gyöngyössi immár a lokálisan túlmutatató kanonizálásának alkalmává.

Az újtordai református lelkész, Gyöngyössi János felekezeti identitásának komponenseit, majd szakmai életútját, elköteleződéseit egyfelől a kolozsvári református kollégium, a támogató nemesi társadalom, a külföldi peregrináció és a helyi közösség alakítják. Az irodalmi munkássága kapcsán kigúnyolt, de megrendelői között népszerű verselő hétköznapi írásgyakorlatai – amint ezt Keszeg Anna írása bizonyítja – az „irodalom pereméről” láttatni engednek centrális kérdéseket is: miként tekinthetjük a Gyöngyössi verseit publikáló lapszerkesztő Szacsavay Lászlót az első vérbeli vezércikkírónak, vagy mikor és hogyan érhető tetten az „irodalmiság”-fogalom jelentésváltozása.

Az a történet(sorozat) tehát, amelyet a könyv végén a szerző másfél oldalban össze tud foglalni és *Szócikk*-ként tár az olvasó elé, összefüggéseiben is érdekfeszítő olvasmányként bontakozik ki az egyes fejezetekben, amelyeket tetemes bibliográfia és névmutató egészít ki. Ha Gyöngyössi Jánost nem ismerné az olvasó, akkor e szócikket átnézve fogódzókát talál. Tudományossága, szakmai tájékozottsága és pontossága mellett is olvasóbarát tud lenni e munka, egyrészt azért, mert amikor például kéziratosokat, levéltári forrásokat, leveleket, alkalomra írt verseket, családfákat értelmez más szövegek, jelenségek és tudás perspektívájából, azt úgy teszi, hogy az nemcsak az irodalomtörténésznek, hanem akár egyháztörténésznek, művelődéstörténésznek, történésznek számára (főként a Horea-felkelés problematikája kapcsán) is újdonságokkal szolgál, másrészt a laikusok a 18. századi egyházi

és világi intézményekről, család- és karriertörténetéről, Kolozsvár–Torda viszonyáról, az újtordai református pap és alkalmi verseinek megrendelői köréről értesülhetünk. A rejtett utalásokból, lappangó és végre megtalált, rossz esetben elveszett forrásokból körvonalazott események magukkal ragadnak és folyton ott van bennünk a kérdés: még mi olvasható ki belőlük Gyöngyössi munkássága kapcsán.

Talán a szerző legnagyobb érdeme éppen abban áll, hogy különböző előfeltevések, elméletek és szövegek segítségével építi fel ugyanazt a jelenséget vagy történetet, amit korábban egy bizonyos szempontból már megismerhettünk. Módszeresen.

Keszeg Anna meggyőzően ad számot saját, a szűkebb szakma által elismert, a szélesebb olvasóközönség által pedig a monográfia elolvasása után bizonyára értékelendő tudásáról, amelyet hazai, magyarországi és franciaországi tanulmányai során csiszolt és érlelt. Kötete a szöveg. Kontextusai: Torda, Kolozsvár, és a peregrináció, amely önálló könyvként tartalmazza a szerző reflexióit (*Párizs-rekonstrukciók*, Korunk – Kom-Press, 2006.). Úgy gondolom, nem véletlen az egybeesés, amely helyenként hasonlóan működik kutató és kutatott viszonyában. Például a külföldi tudományos műhelyek elméleti előfeltevései, módszertanai éppúgy meghatározták és termékkennyé tették Keszeg Anna kutatómunkáját, mint amekkora jelentőséggel bírtak Gyöngyössi számára a leideni tapasztalatok. A Tordához fűződő viszony olyan értelemben is érdekes lehet az olvasók számára, hogy a helyi, lokális értékekre hívja fel a figyelmet, akár úgy is, hogy a napjainkban turisztikai attrakcióként kínált tordai sóbánya is vizsgálat tárgyát képezi a kötetben. Kuriózum is meg nem is.

A szabadiódejt verseléssel kitöltő lelkész pályája olyan történeti kontextust enged láttatni, amely kevésbé rendkívüli tehát, viszont e vállalkozás, amely irodalom-, egyház- és társadalomtörténet határán mozog, figyelmet érdemel és szakmai irányítóinak munkásságával egyenértékű.

Keszeg Anna: Gyöngyössi János. Szövegek és kontextusok, Ráció kiadó, Budapest, 2011. [Ligatúra]

LÁNG ORSOLYA

Belenagyítás a testbe

Nézzük meg figyelmesen a könyv borítóját. A majdhogynem monokróm hátter előtt betűk keresztezik egymást, az X (mint egy kromoszóma) köti össze a betűpárokat. A háttér bőrszínű tónusát megannyi kiáztatott, szorosan egymás mellé illesztett teafilter teszi ki (a kolofónból megtudjuk, Lévai Nóra textilművész munkája). A teafilterek elhasznált testekként egy egységes, de mégsem egynemű felületet alkotnak. A kötet elolvasása után világossá válik az ok: ahogyan a digitális kép apró képpontok halmaza, amelyet maga a látvány tesz koherenssé, úgy a harminc történet is optikai csalódás következményeként áll össze a szemünk előtt regénnyé. Mindegyik, a pixelhez hasonlóan, egy minta az egészből.

Tóth Krisztina legutóbbi prózaköte, a *Pixel*, újsághasábokon (többnyire a *Népszabadságban*) megjelent harminc rövid írást foglal magában. A cím alatt, a műfajmegjelölésre fentartott helyen a „szövegtest –” felirat jelenik meg, és a sajátos felhanggal bíró irodalomelméleti szakzó a továbbiakban éppen a magában hordozott asszociációs mezőt termékenyíti meg. A kötet harminc tárcanovellája egy-egy testrészt apropóján született meg, és (ha úgy tetszik) organikusan kapcsolódik egymáshoz, lazább-erősebb kötelékekkel. Hogy további hasonlatokkal éljünk, a narráció erei szövik át-meg-át ezt a korpuszt, a koncepció szövete visszatartja a kilógóbb (szövegtest-idegenebb) elemeket is. Testünk részei, a kéz, a szív, a nyelv, a térd, a genitáliák, jelen kötetben fejezetcímekké lesznek. Harminc történet épül testünk porcikáira, valamint azoknak kiegészítőjére (gyűrű, fülbevaló, tetoválás), helyettesítőjére (mankó, talpbetét) vagy meghosszabbítására (haj). Ezek a motívumok változó hangsúllyal tűnnek fel a fejezeteken belül, hol a maguk konkrétságában, hol a szerv fizikai reprezentációjától elemelten (a nyelv például a beszélt nyelvre vonatkozik), másutt meg éppen a hiányzó végtag problémáját járva körül (az amputált láb, a leoperált mell, levágott haj). Mindez azonban nem zsarnokoskodik a szüzsen. A szüzse viszont annál inkább a fabulán. A kötet gerincét ez a test-koncepció képezi, valamint azok a társadalmi/magánéleti problémák, amelyek ezúton kerülnek boncasztalra. Szerkezetileg mintha hiányozna a kötet csontváza, amely megtartaná ezt a nagy mennyiségű információt. Ha regényként tekintjük, akkor az érintkezési pontok, a fejezetek közötti előre-megvisszautalások nem elegendőek ahhoz, hogy ellássák a szövegtest életfunkcióit, ezért itt-ott elhal. A bőr alatt lüktető érrendszert pedig nem a mögöttes jelentésszint képezi, hanem egy-egy markáns hangot megütő mondat, egy-egy társadalombírálat felpiszkált gócpont, egy-egy feltérképezett és megerősített csomópont az emberi viszonyok hálóján.

De még mielőtt akaratanul és igaztalanul az anekdotagyűjtemény gyanújába

keverném a *Pixel*-t (ettől úgyis megóvná az a sok pozitív kritika, amely övezi), kiemelném a részletekben ható erejét, azt, ahogyan a mellékszálként szőtt mondatok közül átütően kiviláglik egy ugyanaból az anyagból való „bojt”. „Tudom, hogy ez így egyre bonyolultabban hangzik, de nem simíthatjuk fényes bojttá a valóság széttartt, kusza szálait.” (7.) – szabadkozik a narrátor. Holott pont ezekből a kifényesedett bojtokból lesznek a kulcsmotívumok. Az anyja haláláról való értesülésekor egy férfi tudatába belevésődő öltözőszekrény-szám (*A fog története*). Egy ártatlan férfitenyér bűnös lenyomata a gyerekszoba megtisztított ablakán (*A tenyér története*). Egy gyanús pöttyökkel tarkított frottír vécéülőke (*A szív története*). Egy fotel mögötti falfelületen a fejkoszott nyoma, a parkettán lépkedő fehér lábnyomok, amelyeknek egyszercsak vége szakad (*A talp története*). Egy felirat: ez a lakás nem eladó (*A tarkó története*). A földesnek hitt, lemosott mákosguba (*A nyelv története*). Egy dadogós apa fiának ortopédcipője (*A boka története*). A szerető szőke, ajándékba adott haja. És a feleség kérdése: és angyalhajt hoztál? (*A haj története*).

A kötet alapjául vett, részletekből való építkezésre (és egyben a borító mintázatára) implicit módon reflektál *A térd története*, művész és mű viszonyát taglalva: „Egy-két méter közelségből az ember csak pixeleket, kiszáradt teafiltereket lát, távolabbról azonban mindez egyetlen testté mosódik össze.” (155.) Ötletek kavarnak a narrátor hangjában, a kimértséggel elegy fecsegésben. A szenvtelen mondatok mögött a társadalom különböző rétegeivel szemben tanúsított empátia dobog. A történet szereplőit a sors köti össze, amely hol az elbeszélőtől független erő, a Véletlen, amelybe még neki sincsen beleszólása („Igazság szerint nemhogy én, de semmilyen erő nem tudta volna ébren tartani annyi pálinka után.” (85.)), „Ez a teherautó vitte át az ágyban nyitott szemmel fekvő lányt és az olvasót is egy másik lehetséges valóságba, messze, messze a sötét szobától.” (87.)), hol a predestinációban testet öltött elbeszélés fonala („Az előbb nem jól meséltem el a történetet.” (96.)), „Az elbeszélő előreszalad, és elárulja, hogy...” (68.)). A kapcsolódási pontokra pedig figyelniünk kell, mert némelykor alig észrevehetőek. Izgalmas, amikor az egyik történet főszereplője csak egy pillanat erejéig bukkan fel egy másik történet háttérében. Ilyenkor örömteljes a felismerés, mintha egy már látott jelenet ismeretlen nézőpontját ismernénk meg. Még az össze nem illő történetek is interferálhatnak egymással, például úgy, hogy magukra öltik a másik tanulságát, egy sorsszerű ítéletet. Így mondja ki egy esetlegesen elkapott párbeszédészlet a magányos tanárnőre, hogy örökké árva (*Az ujjak története*), kérdi a megvalósíthatatlan boldogságról álmódó fiatal nőtől, „Hát mit képzelsz te magadról?” (*A fül története*). Úgy, ahogy erre a

Harmincadik fejezet, avagy a fenék története is utal: „Az emberi test felbukkan és alámerül az időben, aztán ismét felszínre tér az emlékezetben, föl-le, föl-le, mint a tű, és közben szorosan összeölti a múlt és jelen szétfeszítő rétegeit. És minden egymáshoz varródik, miközben láthatatlan a cérna.” (164.)

A történetekre általánosan jellemző az, hogy a problémákból legyen férfi meg női kiadásban is. A magánélet válságai (a mindennapi élet pszichopatológiája) egy társadalom jellemrajzát nyújtja. Talán nincs olyan történet, amelyben a hiány ne kapna fontos szerepet. A *Pixel* (akár csak Freud megidézett könyve), a társadalomba csak színleg beilleszkedő emberrel foglalkozik, a látszólag integrálódott „pixellel”, akinek elszólásaiban, elvétéseiben, feledékenységében leleplezhető az ösztönök és az indulatok mozgása. A narráció mögé ugyanilyen, hibázni tudó embert képzelünk, akinek szándékos hibái, önkorigilálásai nem minden esetben tesznek jót a szövegnek. A komor mondanó és a könnyed hangú elbeszélés közötti kontraszt fanyarsága járja át a kötetet. Egy konzisztens hangvételű, mégis ellentmondásokkal teli szövegtesten a kívül-belül ejtett sebek, „az idő minden ütése-kopása”. A szép, hogy itt semmi sem végleges, még az sem, amit rendes körülmények között nem lehet visszavonni (másképp meg honnan lehetnének biztosak abban, hogy a narrátor nem téved akkor is, amikor látszólag jól emlékszik: amikor engedi meghalni a megcsalt feleséget, vagy utolsó pillanatban mégis megmenti az autóbalesetet szenvedett férfit?). „Mindez persze ellenőrizhetetlen. Keringenek a nevek, nehéz volna mindennek utánajárni. Többnyire feltételezésekre kell hagyatkoznunk.” (8.) – vallja maga a szerző. Minek hát kételkedni akár ebben – akár abban.

Tóth Krisztina: *Pixel*. Magvető Kiadó, Budapest, 2011.

KARÁCSONYI ZSOLT

Edzés Ibsennel

Több mint két és fél órán át fenntartani a néző érdeklődését, miközben mocnani se nagyon lehet a kényelmetlen székeken, hátadat hűti a légkondicionáló, és mindegyre az a hátborzongató érzés kerít hatalmába, hogy nincs menekvés a stúdióteremből, ha tetszik, ha nem – végig kell nézni az előadást, hiszen a távozás egyedüli lehetséges útja a játéktéren át vezet...

A Kolozsvári Állami Magyar Színház Hedda Gabler előadása szerencsére (!) jól működő gépezet. Elfogadom, hogy egy színházi kelepce kellős közepén vagyok, olyan múzeumban, ahol egy több mint száz évvel ezelőtt írt dráma halottnak hitt szereplői támadnak fel a néző szemé láttára, annyira természetes gesztusokkal, mintha mindig itt járnának közöttünk.

A rendező, Andrei Șerban a nézőt a színház stúdiótermének előterében felkészíti a „múzeum”-élményre. Cipőnkre zacskót húzunk, így lépünk be a száraz falevelek szőnyegén, az üvegházon át a játéktérbe, amely nem engedélyezi számunkra a „külső szemlélő” fogalmát. Helyet foglalunk, egyszer még Andrei Șerban is áthalad a téren (bemutató van...), aztán a ridegzölden fénylő padló tükörsíma felületén elkezdődik az előadás.

Komikus elemekkel tűzdelt sorsdráma. Az ibseni művet a 20. század közepének amerikai világát idéző „hangszerelésben” játssza a kolozsvári társulat. (Felcsendül többek között Frank Sinatra, Nat King Cole, Marilyn Monroe, Billie Holiday hangja is.) Mintha minden egy és csakis egy irányba haladhatna, nem zajlik „igazi” küzdelem – a szereplők hagyják, hogy egyértelműen meg nem határozott belső erők irányítsák cselekvéseiket, a végkifejtés felé vezetve mindenkit.

Felszíni komédia és a mélyebb rétegekben örvénylő tragikum adja meg az előadás sajátos lendületét, ebben a rideg, pénzügyi alapokon álló világban, ahol a virágok sokasága nem okoz vidámságot, csak a levegőt nehezíti el.

A felújított házba hosszú útról érkező fiatal párt nem a nyugodt, idilli fészek fogadja, de a valóság: a felhalmozott adóságok. Erről azonban mintha nem lennének hajlandóak tudomást venni.

Kézdi Imola megformálásában Hedda Gabler nem holmi hisztérikus hölgyike vagy bolond fiatalasszony, inkább a gazdag férj miatt pályáját elhagyó színésznőre emlékeztet, aki megszokta, hogy a társaság középpontja, de most anyagi kényszerek okán: visszavonul. Ez a visszavonultság érhető tetten minden gesztusában, a sovány testben, a mélyen ülő szemekben, a lassú mozdulatokban, a rezignált tekintetben, ahogy az eseményeket figyeli. Például azt, ahogy

férje, Jörgen Tesman (Bogdán Zsolt) és Elvstedné (Györgyjakab Enikő) között milyen forró lesz hirtelen a levegő. Nem csap botrányt: közéjük ül.

A halott apa árnyéka folyamatosan követi Heddát, még a hangját is hallani (az ezredes Biró József hangján szólal meg), az öngyilkosság elkövetésekor is apja tisztí zubbonyát ölti magára. Kézdi Imola a fiatalok még fel-fel parázsló szenvedélyességével, de mégis inkább katonás ridegséggel játssza a címszerepet. Egyszerűen és magától értetődő könnyedséggel.

Az előadás valamennyi szereplőjéről elmondható ez – a néző nem tehet mást, elfogadja igaznak, hogy a szereplők *ilyenek és így élnek*. Miközben sejteni kezdi, hogy e magától értetődő könnyedség mögött valami más is rejlik, ami már nem az életre kelő szereplőkről, inkább a színészekről szól.

A Hedda Gabler a kevésbé sikerült, némiképp torzóban maradt *Suttogások és sikolyok* után ismét olyan előadás, amely méltán számíthat a Ványa bácsiéhoz hasonló szakmai elismerésre. Ahogy ezt az Ibsennek címzett képzeletbeli levélben is leírja a rendező a műsorfüzet elején: a három előadás trilógiát képez, amelyben a színészek jelentik az összekötő kapcsot.

Fontos megjegyzés. Mert ha a színészek, a színészi munka felől tekintünk az előadásokra, ha mindhármát Andrei Șerban kifejezésével élve: *edzésnek*, tehát egy zártabb

THEÁTRUM

ket legutóbb talán a kolozsvári *Rómeó és Júlia*-ban láthattunk (gondolok itt a pohárral a kezében megtett táncleépésekre). Varga Csilla két szerepet is eljátszik, az alattomoságát aggodalmas mosolyok mögé rejtő Juliane Tesman megformálása éppen olyan magától értetődő, mint Mademoiselle Diana nyílt, szókimondó trivialisitása. A néző jól érzékelheti, hogy a két nőtípus mennyire hasonlít egymásra a mélyebb rétegekben.

Ejlert Lövbörgöt Szűcs Ervin alakítja, aki eddig szinte minden újabb, a kolozsvári társulatnál játszott szerepében képes volt a fejlődésre, ha nem is mérföldes léptekkel. Itt azonban már minőségi ugrásról beszélhetünk. Szűcs amolyan amerikai, magabiztos self-made-mant alakít, hogy aztán mégis az önpusztító, alkoholista én kerekedjék felül. A két személyiségrész közötti törésvonalakat magabiztosan, nyugodt pontossággal tárja a nézők elé. Az Elvstedné alakító Györgyjakab Enikő igazi, egyszerre megálázkodó és törtető vidéki fél-értelmiségit hoz elénk, tökéletesen kidolgozott minden olyan, az adott helyzethez egyáltalán nem illő gesztusa, amely ezt a fél-értelmiségi tudatállapotot hivatott érzékeltetni.

Ahogy fentebb is jeleztem, nem a szereplők közötti megtörténések a fontosak, hanem a színészek munkája, ahogy mind-

annyian továbblépnek, ebben a hangsúlyozottan színházias, függönyök által határolt térben, amelyben egy külső szemlélő mégis akad – az állandóan leleselkedő, kukucskáló Berte (Csutak Réka), aki éppen kívülálása miatt marad minden értelemben változatlan, amit egy ilyen pergő előadásban megvalósítani nem könnyű színészi feladat.

Az ibseni pályán Andrei Șerban sikeresen fejleszti tovább a résztvevő színészek képességeit. A néző sem maradhat közömbös, edződnie kell, hiszen Hedda annál az üvegajtónál lesz öngyilkos, ahol a közönség belépett több mint két és fél órával korábban.

Az edzés zárt, teátrális, finom ellenpontokra épülő előadást eredményez, olyan produkciót, amely Gabler tábornok 19. századi stílusú portréjától egészen az 1960-as évek lázongó időszakát idéző előadás-plakátig ível az időben, miközben tükröt tart a 21. század rideg, pénzorientált világának is.

Kolozsvári Állami Magyar Színház. Henrik Ibsen: *Hedda Gabler*. Andrei Șerban és Daniela Dima színpadi változata. Fordította: Biró Eszter. **Szereplők:** Kézdi Imola, Bogdán Zsolt, Györgyjakab Enikő, Hatházi András, Szűcs Ervin, Varga Csilla, Csutak Réka. **Rendező:** Andrei Șerban; **díszlet- és jelmeztervező:** Carmencita Brojboiu; **a rendező munkatársa:** Daniela Dima; **dramaturg:** Biró Eszter; **fények:** Maier Sándor, Nagy Alpár; **hangterv:** Kerekes Zsolt; **ügylelő:** Kerecsy Imola.

Györgyjakab Enikő, Kézdi Imola és Bogdán Zsolt – Fotó: Biró István

és ugyanakkor bensőségebb, a személyiség alakulását folyamatában is megmutató művészi tevékenységnek, színész-tréningnek tekintjük, akkor már nem Ibsen szövegére, annak színpadi változatára kell figyelniünk elsősorban, inkább arra, hogy a színész mint szerepformáló személy milyen változásokon megy át, milyen irányba fejlődik az edzés folyamán.

Már nem az a hangsúlyos kérdés, hogy a drámaszöveg alapján milyen előadás jön létre, az a fontos, hogy a színész miként bontja ki a szövegben rejlő szereplői sort, miközben önnön színészi mivoltára is folyamatosan figyel.

Kézdi Imola talán éppen ezért formálja „színésznővé” Hedda Gabler alakját, Bogdán Zsolt mintha saját korábbi szerepeinek bizonyos részleteit, például a *Cseresznyéskert* Lopahinjának „mekegését” idéző regiszterben játsza el a szobatudóst, Hatházi András mint Brack bírót, talán ezért idéz fel gesztusokat, amelye-

KOVÁCS BEA

Doku vagy ál?

A két éves *Váróterem Projekt* már nyíltan keresgélheti saját hangját, anélkül, hogy dilettantizmussal vádolnák. Ebben a folyamatban a kolozsvári fiatal csapat olyan szerzői stílusokat és irányzatokat ismerhet meg, majd sajátíthat el, melyekben formálhatja és kiteljesítheti a színházról kialakított képét – feltéve, ha ez utóbbi már körvonalazódik, és nem a legegőben lebeg három előadás (*Ismered a Tejutat?*, *Sorsjáték [Faites vos jeux!]*, *Szőkevény szeplők*) után.

A negyedik alkotás ennél fogva a dokumentarista színház jegyében születik: a *Mit csináltál három évig?* az alapötlettől a végeredményig azokat a stációkat járja be, melyek szükségesek és elhagyhatatlanok egy valóság-hű és -bíró produkció létrehozásában. A társulat honlapján tájékoztat arról, mi indokolta a témaválasztást, milyen munkamódszerrel fogtak neki az előadásnak. Fiatal alkotócsapatról van szó, akik úgy érzik, a művészet nem reflektál arra, amiből lényegében építkezik, azaz a valóságra – a mi esetünkben a kolozsvári egyetemista életre. A néző most nemcsak önmagát láthatja viszont, hanem betekintést nyer a munkafolyamatba is. A sajátos élmények összegyűjtése után ezeknek rostázása, szöveggé, jelenetekké formálása Bertóti Johanna dramaturg feladata. Egy olyan nyelvet teremt, amely egyértelműen szleng és amely nehezen tud úgy működni színpadon, hogy ne válna (ön)pariódiává. Ez sikerül. A dalbetétek és a kísérő dallamok *Iszlai József*et dicsérik, aki megtalálja a zenének azon formáját, amikor az nem „kísérő” vagy „aláfestő”, hanem kiegészítő és ilyen értelemben nélkülözhetetlen eleme az előadásnak. Mert valóságábrázolásról beszélünk, a tér úgy egyszerre minimalista és bővíthető, hogy nem tűnik erőltetettnek, túlsúlyosnak: *Gábor Zsófi* díszlettervező papírlapokkal bevont, rácsos falat épít, melynek különböző részei jelenetenként aktiválódnak vagy maradnak érintetlenül. A színesekkel csak a legszükségesebb darabokkal dolgoznak: a színpad itt elsősorban funkcionális, de kellőképpen arányos és látványos képeket kapunk.

A közel három órás előadás rövid epizódokra tagolódik. Szervező alapelve az egyetemista *experience*, annak is inkább

az az oldala, melyet nem feltétlenül mesélnek el elsőre a szülőknak. A jelenetek tematikájukban „körbejárják” a kolozsvári egyetemista életének fontosabb mozzanatait és fordulatait, azokat a *sztorikat*, melyeket valamennyien hallottunk már: szesszió, Postinor, szex, szerelem, stoppolás, kaja otthonról, szülők, szülők áltatása, buli, pia, bentlakás, kintlakás stb.

Sajnos, ezek legtöbbször csak sztorik maradnak a színpadon. Noha ezek az elcsépelet mesék egyszer valóban megtörténtek, nem hinném, hogy dokumentarista szemmel bármiféle aktualitást jelentenek. Az előadás összegyűjti a tizenkét (vagy több) pontot, amelyről „hallani kell”. A jelenetbokrétát az a címet is viselhetné, hogy *Bevezetés a kolozsvári egyetemista életbe, avagy történetek, melyek nélkül semmit nem tudsz az életedről*.

Amikor olyan jelenetsorral dolgozunk, melyben nincs egységes narratíva, fontos a műsorhossz meghatározása: őszintén kell azzal bánni, hogy mennyit bír a néző figyelme és érdeklődése, mert megeshet,

Jelenet az előadásból

hogy a frappáns és tempós etűdök egymásutánisága egy adott ponton elnyúlik. Ez történik most: beindulnak a humoros, ütős jelenetek, de amikor már a sokadik humoros, ütős jelenetet is ejátszották, végeérhetetlen körforgásnak tűnik az előadás, mintha az alkotók egyik ötlettől sem akarnának megválni.

A nézőnek érdekes saját reakcióit követni az előadás alatt. Én így tettem. Az első jelenetek a felismerés és egyetértés jegyében teltek, amikor jókat nevettem, mert magamat láttam a színpadon: voltam bentlakásban, és tényleg rossz volt, voltam titkárságon, és tényleg kiabáltak rám egy hiányosan kitöltött űrlap miatt. De az első felvonás végére már túl sokszor láttam viszont önmagamat, vagy azt az ént, amely a társulat szerint „tipikusan egyetemista”. A jelenetek önismétlése előbb kételyt, majd fel-

THEÁTRUM

háborodást eredményezett. A harmadik terhesség- és abortuszmegjelenítés után már azt éreztem, hogy lebutítva látok mindent. A dokumentarista színház akkor születik meg, amikor nem elégedünk meg a pusztán esztétikai élménnyel, amikor már a terem falain túl levő külső világ olyannyira hangosan üvölt a problémák miatt, hogy nem tudunk hátradőlni, mindenről megfedkezve szórakozni. A dokumentarizmus ugyanakkor egyelőre még kiaknázatlan technikája a(z erdélyi) színháznak: ebben a műfajban lehetne olyan égető kérdésekről beszélni, amelyek valóban aktuálisak.

Ehelyett azt látom, hogy az egyetemista lét kimerül a tanulásundorban, a mámoros, védekezés nélküli szexben és a haveri, illetve párkapcsolati problémákban. Pedig nem. Vagy ha igen, nem ezt kell dokumentálni. Egy beszélgetésen a társulat azt nyilatkozta,

hogy az előadás célja a kérdésfelvetés (volt). Számos kérdés megfogalmazódott bennem, de nem feltétlenül az elvárt hangnemen: miért kell így leredukálni, ennyire felületesen bemutatni az egyetemistákat? Miért nincs szó olyan témákról, mint karrier, diáktanács, civil szervezetek, politika, külföldi ösztöndíj? Miért nem merülnek fel olyan *valós kérdések*, mint például az egyetem utáni (helyetti) kivándorlás? Miért hisszük azt, hogy a vizsgákat mindenki épp csak túl akarja élni, vagy hogy nincs diákanyaság, csak abortusz?

A *Váróterem Projekt*nek fontos meghatároznia önmaga számára azt a szellemiséget (és nem csak esztétikát), amely reprezentálja mint alkotócsoporthat. A kreativitás, a tehetség, az újszerűség, amit a társulat jelent a kolozsvári (és erdélyi) színházi palettán, nem rendelődhet alá a felületességnek, az alkotóművészek befektett munkája nem bukhat el azért, mert nem volt kedvük (vagy merszük) mélyebbre ásni.

Váróterem Projekt. Mit csináltál három évig? Szereplők: Csepei Zsolt, Imecs Levente, Molnár Margit, Ravasz Tekla, Sebők Maya, Vetési Nándor, Visky Andrej. **Díszlet:** Gábor Zsófi. **Jelmez:** Kürti Andrea és Máthé Réka. **Szöveg:** Bertóti Johanna. **Zene:** Bertóti Johanna és Iszlai József. **Trailer:** Iszlai József. **Felirat:** Bertóti Johanna. **Technika:** Imecs Tamás.

KÓDEX –

Csoóri és Esterházy. Mi közük egymáshoz, így mellérendelve, nem szembeállítva? Hangsúlyozottan és – nem pedig vagy. Hiszen két merőben különböző alkotásmódot, világszemléletet képviselnek. Két nyelv szemlélet, két azonosságmodell. Ebben az esetben a talpáról a fejé tetejére állítjuk Illyést: nem az a fontos, öcsém, hová mész, hanem hogy honnan jössz! A magyar irodalom kollektív hagyományát, a formakincs, a nyelv közös örökségét s az általuk hordozott tartalmakat, azaz a nemzet *szellemét* habár szét lehet szakítani, ám nem tanácsos. Mert tévútra jutnánk, ha ekképpen cselekednénk. Válasszuk ki, javasolom, a *modern* magyar irodalom mindenki számára vállalható – jobb bele sem gondolni, ha mégsem – esszenciáját egy mondatba sűrítve! „Irodalmunk történetéből is úgy ismeretes a magyar író, mint nemzetének lelkiismerete.” Együttes vallomás ez a *Magyar Csillagból*, 1943. május 15-ére datálva. Illés Endre, Illyés Gyula, Kodolányi Gyula, Márai Sándor, Tamási Áron, Veres Péter és Zilahy Lajos neve szerepel aláíróként. A szerzők szorú a megosztottság felletti konszenzust jelöli. Akkor még ezt gondolta magáról a magyar irodalom. A romantikából hozott szellemi tradíció modern felfogása magában foglalta a közösségi-nemzeti integrációt, a nemzeti műveltség közvetítésének és áthagyományozásának elvárható kötelezettségét. A nemzettel – mint gondolati eszményítéssel, ugyanakkor nagyon is konkrét történelmi-társadalmi szereplővel – szembeni felelősségérzetet, támogatva a társadalmi demokratizálódást, a polgári szabadságelveken és a szociális együttérzésen nyugvó progressziót. Igen, ez az azóta sokat kárhóztatott képviselői elv, melynek – az az irodalmiságnak a nemzet gondolati modelljében erős funkcióval ellátott szereptalálásának – meghaladása a mai kanonizálás elvárása szerint kívánatos. Mondván, mindez immár történelmi anakronizmus. Ma ez norma, Németh Lászlónak még – a hatvanas években – fájdalmas veszteség. Sőt, számára a történelmi szerep pusztító hatású elvesztése. A változásban a sorskérdésből – mert „az irodalom őrizte az igazit, a virtuális Magyarországot, amely összefűzte s fölemelte őket” – kulturális részproblémává hanyatlást látja. Az egységes öndefiníciós elvesztésével oda a minimális konszenzus esélye, búcsú inthető az – a megosztottságok dacára végső soron – egységes szereptudatnak is. A magyar irodalom alapvetően kettéágazik, mind a nyelvhez, mind az alkotáshoz, mind az irodalom mibenlétének megítéléséhez való viszonyában. Csoóri Sándor nyelv szemléleti vonatkozású esszéiben a hetvenes években reagál az alapvető identitásgonddát emelt jelenségre. Az ő gondolati és poétikai elgondolásaival modellezhető az egyik változat; Esterházy Péternek 2003-ban, a *Mindentudás Egyetemén* elhangzott, *A szavak csodálatos életéből* című előadása hivatott ebben az összevetésben a másik válfajt képviselni. Reményeim szerint bizonyítva ellentmondásaik ellenére való összetartozásukat. (...)

Papp Endre: Egy ürge lelkiismerete. Csoóri Sándor és Esterházy Péter nyelv szemléletéről. Hitel, 2012. január.

– INDEX

EMBER A ZENE MÖGÖTT Vallomás Lisztről

Közel a nyolcvanhoz az ember mind jobban emlékezik gyermek kori élményeire. Mostanában gyakran jut eszembe, ahogyan kisgyermekként zongoraórákra mentem a marosvásárhelyi Zenedébe, a Kultúrpalota jobb oldali első emeletén a második terembe. A hosszú márványlépcsősor magasságában Liszt arcképe tekintett le rám. Akkoriban úgy éreztem, hogy nagyon szigorú volt a tekintete. A tanárnő is nagyon szigorú volt, sőt, úgy éreztem, hogy rideg és elutasító, mert sohasem láttam mosolyogni, még véletlenül sem. De Liszt szigorú tekintetétől, amely mint ha számonkérte volna minden alkalommal, hogy tudom-e az aznapi zongoraleckét, sokkal jobban féltem, mint a tanárnő megrovó szavától. Mélyen bevésődött emlékeimbe ez a Liszt-i tekintet. Ezért is volt, hogy mindig különös komolysággal, tisztelettel közeledtem zenéjéhez és általában a Liszt-i jelenséghez. Mert Liszt felnőtt fejű is megmaradt számomra kozmikus jelenségnek: a tökéletesség, a mindent átfogó jószág, a végtelen nagylelkűség emberi megtestesítőjének. Főiskolás koromban behatóan foglalkoztam a *h-moll szonáta* elemzésével. Bevallom, Bartók későbbi világát kerestem benne. Egy életem át megszállottan kapcsolódtam Bartókhoz. Kapcsolatom Bartók szellemi világával épp olyan erős maradt, mint amilyennek az első pillanatban zenéjének hatására felfénylött bennem a felismerés: *ez a zene lelkem otthona*. Nem véletlen, hogy Lisztben kerestem Bartók zenéjének lelki otthonát. Ma már tudom, hogy Bartók zenéjén át jutottam el Liszt hangzásvilágához befogadásához. Akkoriban még úgy tűnt, hogy csak BEFOGADOM ezt a Liszt-arcképet. Az évek folyamán mind több művemben tűnt fel zenei utalás Liszt világára. Modern korban természetesen a súlyosabb, a mélyben meghúzódó zenei gondolatokra való ráérzés vezetett. Az első zongoraversenyben már bátran használtam Lisztre visszautaló fordulatokat olyannyira, hogy magamban Liszt-portrénak is neveztem művemet. Ez a Liszt-hez való közeledés az utóbbi húsz évben még tovább fokozódott, inkább a mélytudat, mint a racionális, zenetudományos elemzés szintjén. Ahogy mind mélyebbre hatoltam abban

a szellemiségben, amelybe bele születtem, és amelyet zenémben – különösen zeném mélyrétegeiben – kifejezésre jutattam, ezernyi szállal kapcsolódtam Liszt szellemiségéhez. Liszt zenéjének azt a részét kedveli a világ leginkább, amely külsőségeiben a legjobban kapcsolódik a nyugat-európai zenéhez, egyszerűen: a „romantikus” Lisztet. De zenéjének van egy rétege, amely acélkemény anyagból alkotott dallamíveket, harmóniákat, ritmusokat hoz magával egy másik, kelet-európai kultúrából. A „magyarzó” címek mögött (*Haláltánc, Tarantella, Mephisto keringő, Transzcendens etűdök, Csárdás obstiné, Dante-szonáta*). A keletről érkező művészek ezt a Liszt-i világot „láttatják meg” az európai közönséggel (mostanság Igor Berezovszki).

A Liszt-i kettősség emlékeztet a sevillai világkiállításra épült magyar pavilon Makovecz Imre-i alap gondolatára: a nyugati oldal más arcúlatot kapott, mint a kelet felé néző oldal, mégis különös szintézisbe oldódnak: a kettős arcúlat harmonikusan eggyé válik, egyetlen monumentális alkotásban.

...zenét hallgatok, egy ismeretlen nevű zongorista játszik. Betűzöm a nevét: BERTRAND CHAMAYOU. Éppen Liszt általam is játszott három Petrarca-sonettjét adja elő. Gyönyörű zongorahang szól ujjai nyomán, gömbölyű hangok, mintha aranygolyócskák „cseppennének” a billentyűkre, csillognak, de súlyuk van. A romantikus hangzások mélységeibe viszi a hallgatót, valahová a Petrarca-kortárs Dante világába, amely oly közeli Liszthez. Gyorsan kinyitom Petrarca-kötetemet „Nincs békém, és erőm se háborúra, / félek s remélek, jég és tűz a lényem, / egekbe szállnék, s mászom porba hullva, / s világot ér át koldus ölelésem” (CXXXIV Szonett). Majd a *Dante-szonáta* hangzik fel *Inferno* és *Paradiso* váltakoznak a hangzások özönlő áradatában. Azt hiszem, senkinek sem sikerült ennyire felidézni Dante világát, mint ahogyan ezt Liszt, a legmodernebb hangzásokig előremutatva megalkotta. Ahogyan ez a fiatal (harmincas éveiben járó) zongorista ezt megszólaltatja, az maga a csoda: Liszt 200. születésnapját ünnepeltük meg az előadó jóvoltából.

TERÉNYI EDE

Márciusi évfordulók

- 1 – 1240 éve született Po Csü-ji kínai költő
- 2 – 90 éve született Hannes Sigfússon izlandi költő
- 3 – 100 éve halt meg Pierre Benoit francia író
- 4 – 35 éve halt meg Dankanits Ádám erdélyi történész
160 éve halt meg Nyikolaj Vasziljevics Gogol orosz író
35 éve halt meg Veronica Porumbacu román költő
- 5 – 90 éve született Pier Paolo Pasolini olasz író
- 6 – 520 éve született Juan Luis Vives spanyol humanista
- 7 – 35 éve halt meg Virgil Gheorghiu román költő
- 8 – 110 éve született Bárdosi Németh János költő
- 9 – 50 éve halt meg Zdenek Nejedly cseh író
- 10 – 240 éve született Karl Wilhelm Friedrich Schlegel német kritikus
- 11 – 170 éve született Eötvös Károly író
- 12 – 1830 éve született Omar ibn al-Fáridh arab költő
- 13 – 440 éve halt meg Petar Hektorovic horvát költő
110 éve született David Prodan román történész
- 14 – 135 éve született Voinovich Géza irodalomtörténész
- 15 – 110 éve halt meg Dumitru Theodor Neculuța román költő
- 16 – 360 éve született Richard Steele angol író
40 éve halt meg Venczel József erdélyi szociológus
- 17 – 560 éve halt meg Li Cseng-csi kínai költő
- 18 – 110 éve született Kibédi Varga Sándor filozófus
170 éve született Stéphane Mallarmé francia költő
120 éve született Duiliu Zamfirescu román író
- 19 – 35 éve halt meg Jékely Zoltán
110 éve halt meg Tolnai Lajos

- 180 éve született Vámbéry Ármin tudós
- 20 – 140 éve született Ioan Botez román író
140 éve született Karin Mihchaëlis dán író
310 éve halt meg Misztótfalusi Kis Miklós nyomdász
- 21 – 80 éve született Bretter György erdélyi filozófus
35 éve halt meg Mikó Imre erdélyi író
85 éve halt meg Constantin Sandu-Aldea román író
- 22 – 190 éve halt meg Johann Wolfgang Goethe német író, költő
1 35 éve született Pakots József író
- 23 – 130 éve született Romulus Cioflec román író
170 éve halt meg Stendhal francia író
- 24 – 130 éve halt meg Henry Wadsworth Longfellow amerikai költő
190 éve született Henri Murger francia író
- 25 – 70 éve született Ana Blandiana román költő
170 éve született Antonio Fogazzaro olasz író
- 26 – 160 éve született Elémir Bourges francia író
100 éve született Thurzó Gábor író
130 éve született Antanas Vienuols litván író
120 éve halt meg Walt Whitman amerikai költő
- 27 – 540 éve halt meg Janus Pannonius költő, humanista
- 28 – 135 éve született Dánielné Lengyel Laura író
70 éve halt meg Miguel Hernández spanyol költő
130 éve született Virginia Woolf angol író
- 29 – 110 éve született Marcel Aymé francia író
240 éve halt meg Emmanuel Swedenborg svéd gondolkodó
400 éve halt meg Szamosközy István történész
- 30 – 350 éve halt meg François de Boisrobert francia költő
- 31 – 130 éve született Kornyej Ivanovics Csukovszkij orosz író

Semmittevés

Az egyetlen baj a semmittevéssel...
Leslie Nielsen fenti megállapításának folytatását rejtik a fősorok.

VÍZSZINTES

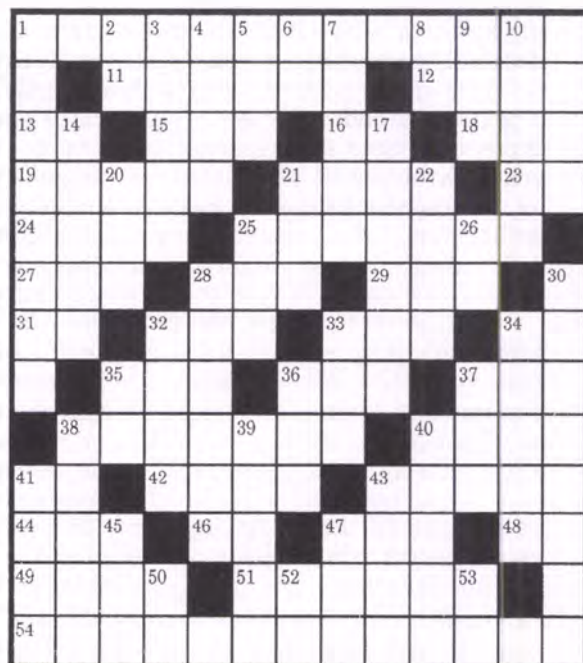
1. A folytatás kezdete. 11. Csokolás, régies szóval. 12. Község Miskolctól délkeletre. 13. A hélium vegyjele. 15. Nemzetközi lemezkiadó cég. 16. Kettőzve: apró, ropogós édesség. 18. Clunyi apát volt. 19. Szélsőséges. 21. Turzás. 23. Udine elővárosa! 24.... Uris, az Exodus írója. 25. A csapatkeret tagja lesz. 27. Luxemburgi, máltai és norvég autójelzés. 28. Könyvben sok van. 29. Albán pénznem. 31. Középen ráír! 32. New York-i operaház népszerű neve. 33. Véletlenül talál. 34. Helyezni kezd! 35. Közterület. 36. Egyéb, eltérő. 37. Orosz férfinév. 38. Depó. 40. Mely helyre? 41. Oersted, röviden. 42. Igavonó állat. 43. Masinával ír. 44. A radon és a bór vegyjele. 46. Vagy, angolul. 47. Megaelektronvolt, röviden. 48. Beörlő! 49. Surran, lopózik. 51. Ruhát átszab. 54. A folytatás befejezése.

FÜGGŐLEGES

1. Téli légköri jelenség. 2. A gallium vegyjele. 3. Belga város. 4. Ritka férfinév. 5. Olivér, Olívia beceneve. 6. Háromból kettő! 7. Száradva töpörödik. 8. Egyhangú meló! 9. A mangán és az oxigén vegyjele. 10. Özönlik, áramlik. 14. Egyszerű, de alapvető. 17. Titkon felénk pillant. 20. Ízletes húsú tengeri halfajta. 21. Réteggént borít. 22. Orosz város. 25. Denevér, angolul. 26. Távoli előd. 28. A földön elhelyező. 30. Ügy elintézését megígéri. 32. Mázsáló. 33. Szemmel érzékel. 34. Ágyon fekszik. 35. Személyes névmás. 36. Erősen csíp az étel. 37. Titkon magához vesz. 38. Francia városban lakik. 39. Szabályos mértani görbe. 40. Zala megyei nagyközség. 41. Hegycsúcs. 43. Apró természetű énekesmadár. 45. Hízogató szép szavak. 47. Elvetve kikel. 50. Japán színházi műfaj. 52. Gépelő! 53. A múlt idő egyik jele.

BOTH LÁSZLÓ

A HELIKON 3. számában közölt
Sosztakovics oratóriuma című rejtvény
megfejtése: Sztjepan Razin kivégzése.

Az oldalt gondozta **NAGY MÁRIA**

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége
Nemzeti Kulturális Alap

BETHLEN GÁBOR
Alap

Nemzeti Kulturális Alap

COMMUNITAS
ALAPÍTVÁNY
Alapította az RMDSZ

Kolozsvár Város Tanácsa
Bethlen Gábor Alap
Miniszterelnöki Hivatal-
Communitas Alapítvány

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: KARACSONYI ZSOLT
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:
KIRÁLY LÁSZLÓ
SZÓCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
DEMETER ZSUZSA: kritika
MÓZES ATTILA: próza

PAPP ATTILA ZSOLT: társelmélet
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számlatörlesztés: NAGY MÁRIA; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont
A szerkesztőség címe: 400217 Cluj-Napoca, str. Câmpeni 13. Postafiók 245. telefon: (004) 0264 431690, telefon/fax: (004) 0264 431 577, villámposta: kvarti.helikon@gmail.com
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg — kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288 Honlap: www.helikon.ro